

cundi post millesimum obiisse, superius est demonstratum. » Verum hanc epist. B. Petri ad senatum nusquam in accurata operum et epistolarum editione reperire potuimus. At contra B. Petrus ad Alexandrum II electum, ergo sub finem anni 1061 aut initium sequentis, describit suam senectutem, et « caput, quod canis hactenus spargebatur, cygnæo jam albore nivescere; » et tamen non nisi quinquagesimum quintum ætatis annum egisset, aut summum absolvisset. Quid si post quinque annos ab obitu imperatoris Ottonis secundi se natum esse indicarit? Is esset annus nongentesimus octogesimus octavus, et capillos cygnæos cum reliqua senectute supra indicata habuisset anno ætatis 73, mortuusque esset anno ætatis 84, *ætate confectus*, uti ex Actis jam diximus. Idem Baron. ita dicto n. 34 illustra B. Petri opera a se commemorata concludit: « Sic Deus in hoc deploratissimo sæculo, eum excrevisset ad Ecclesiam obruendam diluvium carnis, dedit mundo tantum virum; qui austerissimæ vitæ exemplo, verbique prædicatione, et scriptis exsiccaret tantam putredinem, pariterque pugnaret adversus Simoniacam hæresim, quæ ubique locorum grassabatur impune. » Hæc Baron.

40. De sacri corporis translatione ista tradit Ughell. ad Ciaconium: « Faventiæ ad hujus sancti viri tumulum ardent faces, populus confluit: se-

quens inscriptio, luminum usu abolita, corporis ejus translationem in memoriam revocat. »

A. D. MCCCLIV. DIE XIII. APRILIS
TRANSLATUM FUIT CORPUS
S. PETRI DAMIANI RAVENNATIS
IN SCRIPTURA DOCTORIS
ET OSTIEN. EPISCOPI,
AC APOST. SEDIS LEGATI,
ORD. S. CRUCIS FONTIS-AVELLANÆ,
IN PRÆSENTEM ARCAM A REV. P. D.
MATTHÆO DE CALLIO HIC ABB.

Sequentes versus sub eadem arca exstant.

Quinque denis mille trecentis et quatuor annis,
Tertius Aprilis cum a decimo fluxerat ortus,
Transtulit te clerus doctum in pagina sacra,
Ostiensis præsul, quem dotat cardinalatus.
O Petre Damiane, te Crux in Ordine Fontis
Avellanæ beat, tu legatus quoque tandem
Sedis apostolicæ, petra nunc clauderis ista.
Instat nunc abbas Matthæus de Callio natus.

41. Alteram in quadam columnâ primarii Faventini templi appensam subjicit idem Ugellus, qua B. Petrum inter urbis suæ patronos relatum esse testantur Faventini; estque hujusmodi:

*Imminente civitati ex Gallis periculo cædis, exitii,
et flammæ, vocit universus populus Faventinus agere
non minus solemni in diebus festis SS. Savini,
Æmiliani, Terentii et Petri Damiani, quam diebus
Dominicis agi solitum debitumque sit, si modo omni-
nipotens Deus ruinam averteret. 1512.*

VITA B. PETRI DAMIANI

S. R. E. CARDINALIS,

Per Joannem monachum ejus discipulum,

Ex duobus mss. Ravennate et Faventino.

Domno LIPRANDO priori, et cæteris senioribus: C
eremi Fontis Avellanæ, JOANNES.

Opus mirabile, Patres, quod sanctitati vestræ placuit meæ injungere parvitati, quam meis sit perarduum viribus et impar ingenio, ipsemet liquido percipio. At, quia non præsumo vestro quidquam abnegare imperio, licet sensus hebetudo illustres tanti viri actus inertem devitet committere stylo, ne dum superiora sibi aggreditur, lectorem magis ad nauseam quam ad legendum excitare videatur, confidens tamen de vestris sanctis orationibus, almisque ipsius pii patris nostri Petri Damiani meritis, ad cujus vos acta exaranda meam obedientiam provocatis, devotus aggrediar vestris obtemperare mandatis. Ipsemet enim consultius fore censueram ea me quovis rudi stylo interim adnotare, quo digne postmodum a peritioribus elucidata scriptoribus ad

notitiam futurorum possent profutura pertingere, quam imperitiæ notam nimium declinando intacta prorsus relinquere, ne forte, post modicum caligine oblivionis obducta, non parvo mei discrimine decunctorum omnino laberentur memoria. Nam cum omnibus pateat neminem, gestorum illustrium virorum conscium, absque culpæ macula ignavo silentio tegere; quanto magis constabit non parvo me obnoxium fore delicto, qui tanto patri, licet in extremis pene temporibus, individuus comes inhæserim, si ejus mirabilia gesta silentio præterire quam divulgare maluerim. Eorum igitur, quæ relaturus sum, partem me ex ipsius ore suscepisse memini; partem ex quodam condiscipulorum meorum, qui ejus contubernio antem familiaris inhæsere; quædam autem relatu cujusdam ipsius propinqui, viri gravis et honesti, quæ videlicet illius conversionem præcesse-

rant, audiui cætera quidem propria præsentia ipse-
met adnotavi. Verum jam nostri sermonis articulus
ad historiæ ipsius vertatur exordium.

CAPUT PRIMUM.

De parentibus ac pueritia beati viri.

Vir itaque Dei Petrus, prænominatus Damianus, famosissimæ Ravennæ urbis civis haud ignotus, liberalibus apprime disciplinis imbutus, cum Pythagorici apicis bivium paululum transcendisset, lævum, quem cœperat, consulte relinquens, dextrum callem prudenter arripuit; ipsoque juventutis fervore divina afflatus gratia, sæculari pompæ renuntians, ad perfectionem monachicam avidè convolvit. Qui, nimirum honestis parentibus editus, ab ortus ipsius crepundiis rebus perurgeri cœpit adversis. Cum ejus nempe mater, jam filiorum pertæsa, domo videlicet hæredibus referta (1), hunc genuisset extremum, unus liberorum, qui tunc jam grandiusculus adoleverat, conquestus exclamat: Proh pudor! ecce jam tanti sumus quod in hac domo vix capimur, et quam male sibi congruunt hæredum turba et hæreditas angusta! Ad cujus verba mater vehementius indignata et feminei livoris zelo succensa, complexis manibus, se miseram seque ulterius vivere vociferatur indignam. Illico eum, ut ita loquar, ante pene quam lactaret, ablactat, et quasi nunquam ipsum de cætero suis manibus attractandum, infausta quædam sibi inel imprecans, a se prorsus ablegat; sic filium, antequam vivere discat, emancipat, et quod possidere solum posset, a possessione maternæ pectoris exhæredat. Cum igitur perexile illud plasma, quod erat omni nutritiæ sedulitatis officio destitutum, fame simul et algore nigresceret; et tenuis, non dicam vox, sed quasi sibilus de pectusculæ vix adhuc palpitante rauciret, cujusdam presbyteri femina, quæ patrii laris erat quasi vernacula, supervenit, et inhumanam matris suæ duritiam severa, in quantum licuit, invectione corripuit. Nunquid, domina, inquit, hoc est matris Christianæ, quod non probatur esse tigridis, vel lænæ? Illæ parentes [parientes] enutriunt catulos, et nos ad imaginem Dei conditos abjicimus e nostris visceribus procreatos? Et hic forte, qui nunc ita projicitur, si ad ætatis incrementa pervenerit, locum inter suos non infimum obtinebit; cavendum etiam, ne cujus mater esse contemnis, filicida merito judicaris. Hujusmodi plane verbis uxor presbyteri (2) officio funeta est sacerdotis, dum et maternum ad pietatem mollivit affectum, et morientem ad vitam restituit filium. Mox itaque non ignava virago ulnas fluentibus indu-

A viis expedit; substrata pelle juxta ignem puerilia membra distendit; et undique perungendo corpusculum non modicæ summæ songiam (3) profligavit. Videres itaque tenellos artus liquescentis arvinæ fomenta combibere, et resumpto vitali calore rubescere, et sic in eo nitorem rudis infantiae subito resflorere. Ubi notandum quia et mater ejus facta fuerat Herodias, et illa facta est Elias; sicque peccatricis mulierculæ studium, et desperatus de mortis faucibus retrahitur, et mater de filicidio liberatur. Quæ nimirum jam sese matrem advertens, quem velut alienum immitis exploserat, ad piæ mox dilectionis amplexum maternorum viscerum affectibus revocat, omnemque illi nutritiæ curæ diligentiam instanter exhibere non cessat. Puer autem hac diligentia, donec ablactatur, perfruitur: qua sane post modicum utroque orbatu parente infra pueriles adhuc annos immature privatur. Eo igitur fraternæ curæ relicto; o incomprehensibile divinæ dispensationis arcanum! unus ipsorum, qui atrox inter cæteros honestis moribus præditos, sub ovina pelle latebat, fraudulenta nunc pietate pro paterna vice educandum suscepit; atque dum sibi cohæredem adoptare se fingit, diræ velut emptitium servituti adjicit. Cui socia conjux hærebat, quæ nullis pietatis visceribus ab illius sævitia differebat. Uterque igitur super innocentem puerum unanimi feritate grassantes, torvo ac novercali eum aspectu tractantes, duris afflictionibus pendulæ (sic) illius viribus officiebant: servorum nempe cibariis, et quæ magis congruerent porcis malignaque vappa usu sustentabant assiduo; pedibus nudis, vestibus ibat incultus; verberibus vapulabat; pugnorum ac calcium crebris ictibus subiacebat. Porro, cum jam grandiusculus sub tam iniquis licet oneribus fuisset affectus, ad pores pascendos ejicitur, cæterisque mancipiorum conditionibus indifferenter subjicitur. Quid in his vero considerandum, nisi quod idcirco hunc suum Dominus militem permittebat acriter affici, quoad spiritualis procinctum militiæ disceret acriter informari, quatenus ejus virtus eo robustius ardua postmodum quæque perferret quò ipse a puero expertus hujusmodi jam fuisset? Hic etiam succincte notabile quoddam referre non otiosum putamus.

CAPUT II.

Illius pietas in patrem defunctum, in litteris profectus, et in seipsum afflictatio.

Quadam die, dum idem præfata adhuc laboraret inedia, casu nummum reperit; et tanquam subito dives effectus, gratulabundus, quid eomercari aptius

GODEFRIDI HENSCHENI NOTÆ.

(1) *Domo videlicet hæredibus referta.* Ex his duo filii mox enarrantur, at duarum filiarum, seu sororum B. Petri meminit ipse epist. 14 lib. viii, quam ipsis tum viduis scripsit, ad continentiam eas adhortans. Appellantur Rodelinda et Sufficia. Fratrum Damiani et Marini meminit lib. ii, epist. 14.

(2) *Uxor presbyteri.* Mox peccatrix muliercula dicitur. De abusu sacerdotum illo tempore sibi pel-

lices velut uxores detinentium, infra agitur. A Fortunio et Rubeo *pelleæ* appellatur, a Flaminio femina quædam. B. Petrus opusc. vi, cap. 18, ait: «Marinum presbyterum suam publice tanquam legitimam possidere uxorem non reveritum esse.»

(3) *Songiam profligavit.* Imo *rongiam* legendum arbitramur, id est scabiem. Italis *rogna*, Gallis *rogne*, Hispanis *rona*.

posset, diu mente revolvere cœpit, nimirum dum A
 navibus cunctis egeret, dulcis appetitus per mollia
 quæque puerilem mentem trahebat. Quod dum pro-
 lixius fieret, ancepsque quod esset eligendum ambi-
 geret, divinitus tandem inspiratus, ait : Quid est
 quod revolve? quidquid horum certe assumam, non
 erit ejus diuturna voluptas; melius ergo est ut tra-
 dam presbytero, qui Deo Sacrificium offerat pro pa-
 tre meo. Quid hujus pueri simplicitate prudentius?
 quid hoc egente pupillo frugalius? Et spretis cun-
 cis, quæ peritura cognovit, illud solum elegit, quod
 mansurum in æternum speravit. Porro quid hoc
 fuisse putemus, nisi quoddam futurorum præsigium,
 quod appetitu videlicet æternorum contemneret tem-
 poraliter blandientia? Ut autem ad ordinem redea-
 mus, postquam Domino, qui suorum curam non B
 deserit, ex præfatis etiam calamitatibus erueret,
 placuit, ipsum pene consumptum ex impiorum lania-
 tibus misericorditer abstraxit, et in germani alterius
 sinu, Damiani nomine (4), jam mulcendum tandem
 fovendumque locavit. Hic eum itaque chara satis
 dilectione complectens, tantam ipsius curæ dili-
 gentiam impendebat ut paternum excedere videretur
 affectum. Quem porro jam licet grandiusculum litte-
 rarum apicibus tradidit (5) imbuendum, nec non et
 studiis subinde liberalibus; in quibus scilicet tam
 docilis tamque industrius est agnitus, ut ipsis suis
 doctoribus mirabilis haberetur. Cumque discendi
 finem ex omni liberali scientia peritus fecisset, mox
 alios erudire, clientium turba ad doctrinæ ipsius
 famam undique conflente, studiosissime cœpit. C
 Inter ista nimirum dum favore populari efferretur,
 dum divitiarum copia cumlaretur, jam pene potuit
 horum lenocinio sæculari pompæ subtrahere, aut
 illecebris venereis illectus implicari. Sed quoniam
 ex electorum numero nequit ullus prorsus minui,
 respectu illico divino præventus, ita secum agere
 cœpit : Et cur delecter præsentibus, ut caro suggerit
 ætas exposcit? sed nunquid his perituris debeo inhæ-
 rere, et non magis istis renuntians potiora provi-
 dere? At si forte postmodum hoc me facturum pro-
 mitto, quia non multo charius multoque Deo acce-
 ptius modo agere satago, dum ætas viget, dum
 prospera mulcent? Jam vero post hæc paulatim
 inchoata mundanis studiis removeri, ac divinis obse-
 quiis accingi et licet exterioris cultus specie adhuc D
 videatur hærere caducis, toto tamen mentis affectu
 bonis aspirat æternis. Sub mollibus itaque vestibus

cilicium induit, jejuniis, vigiliis, et orationibus
 solerter insistit. Et quia calente juvena, stimulis
 acriter urgebatur carnalibus, mediis noctibus e strato
 consurgens aquis se fluvialibus immergebat, in qui-
 bus tandiu nudo manebat corpore, donec algentia
 membra rigerent, noxio recedente calore. Exinde
 vero regrediens, quæque venerabilia loca psallendo
 circuiens, totum ante synaxim complebat Psalte-
 rium. Eleemosynis quoque pauperum assiduis insi-
 stens, ac frequentibus eos conviviiis pascens, suis
 lætabatur manibus eis tanquam Christo ministrare
 devotus.

CAPUT III.

Per sui victoriam liberatur a gravi vitæ periculo.

Inter hæc sane non prætereundum puto, quod
 B ædificationi multorum profuturum non ambigo. Qua-
 dam die privatus prandebat, nec quisquam secum
 præter solum cæcum quemdam præbendarium dis-
 cumbebat, qui quotidianus conviva ex more sibi
 assidere solitus erat. Accidit autem ut tunc non am-
 plius quam unus triticeæ similaginis panis adesset.
 Hic itaque illi solus apponitur; quid vero dari possit
 mense sodali, qui non diversis a se cibis ali con-
 sueverat, non habetur. Appositus est ergo illi ciba-
 rius panis, suppar videlicet, et secundæ conspersio-
 nis quod hic nempe non æquis aspexit oculis, et
 graviter tulit; paulatim vero ei pavor incidit, et
 intra semetipsum cogitare cœpit : Christus, inquit, ad
 mensam meam inferior mihi est? Ego ne comedam
 velut herilem panem, et deliciosum; et ille puero-
 rum meorum pane vescetur? Hæc, et his similia
 cum in pectore suo multa versaret, incidit cogitatio
 ut panem illius suo, suumque illius pane mutaret.
 Quid igitur ageret? quo se verteret? tolleret illius
 panem? sed pudor obstabat suum comederet, sed
 conscientia remordebat. Quid plura? Tandem vincit
 caro, et mens enerviter obluctata succumbit. Inci-
 piunt igitur uterque comedere: hic scilicet, quasi
 dominus et princeps mensæ, nitidum; ille vero,
 clientium, vel mancipiorum more, cibarium. Sed
 cum comederet, sensim pavor accidit, et horror ni-
 mius omnium viscerum suorum interna concussit;
 verebatur enim divini super se motus evigilare sen-
 tentiam; suspicabatur certe repentiam justæ se-
 veritatis imminere vindictam, quod et factum est.
 D Os enim piscis gutturi ejus pestilenter inhæsit, quod
 ullis omnino conatibus trahi in interiora non potuit.
 Glutiebatur ex industria cibum, non descendebat;

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(4) *Damiani nomine.* Damiani hic ejus frater, dein
 fuit archipresbyter Ravennas, cui scripsit epist. 2.
 lib. v sub hoc titulo : *Domno Damiano fratri cha-
 rissimo Petrus peccator monachus, quidquid servus
 et filius; ac dein, dulcissimum et dilectissimum in
 Christo Patrem et dominum appellat, suam illi ne-
 gligentiam confitetur, ejusque preces expetit. Eum-
 dem Damianum ex archipresbytero monachum fa-
 ctum tradit lib. ii, epist. 14. Alterius Damiani
 nepotis sui meminit epist. 11 lib. i, ad Alexandrum
 II pontif., et epist. 29 lib. vi, ad Stephanum mo-
 nachum, ubi sororis filium appellat. Eidem mona-*

cho facto scribit epist. 21 et 22 ejusdem libri vi.

(5) *Litterarum apicibus tradidit.* Adolescentem
 se in Faventina urbe propter litterarum studia con-
 stitutum, fuisse ait, epist. 50 lib. vi: at dum
 in ipso adolescentiæ flore, et nova pubertas indueret
 faciem, et æstus libidinis accenderet carnem, se
 apud Parmense oppidum, liberalium artium studiis
 instituisse ait, lib. v, epist. 16; quorum et lib. ii,
 epist. 17, meminit. Ivonem magistrum suum appel-
 lat lib. vi, epist. 17. Studia dictis in locis peracta
 esse tradit etiam Rubeus.

screabat, tantumdem erat; conabatur emittere, sed affixa perniciēs nihilominus immobilis permanebat. Erubescēbat tamen dicere quod intrinsecus patiebatur; clandestinus eum tenebat hamus, et velut incautum piscem, per gulam trahebat ad mortem; undique illi augmentabantur angustiae, et non tam mors quam mortis turpido terrebar. Malebat quippe ut se tela transfigerent, quam foedus prurientis gulae interitus deturparet. Anhelus anxiebatur spiritus, et mœroris tenebrae ei circa oculosolvebantur. Quid pluribus morer? Tandem Christo detulit, eique se imparem, et si non pane, tamen potestate, liquido cognovit. Buccellam suam pauperi festinus apposuit, ejusque ante se vicaria permutatione locavit. Et, o placabilem Deum super malitia nostra! statim ad primum accepti panis gustum, pestis illa pertransivit, et interceptum fragmentum decidens, in interiora purgatur. Deliciosus itaque panis ei factus est plaga; grossus vero et durus, medicina. Escam mutavit, et laqueum, qui eum feraliter astringebat, absolvit. Deposuit superbiam, coelestemque persensit de humilitate medicinam, et supernae miseracionis medelam, quam nimirum ut se tam mirabiliter obtinuisse persensit, in sui liberatoris praconium hujuscemodi mox sermone prorupit: Benedictus omnipotens Deus, qui periclitantibus subvenit, et in gaudium de mœrore convertit; arrogantiam calcat, superbientem humiliat, atque misericordiam largitur, quatenus et ipse nos ad misericordiam invitat: *Estote, inquit, misericordes, sicut et Pater vester coelestis misericors est (Luc. vi)*; suaeque tribulationis periculum, quod eatenus erubescendo celaverat, jam cunctis praegaudio narrat. Quod vis siquidem doloris non valuit laetitiae magnitudo extorsit. Et quidem ipsemet tam hoc quam aliud, quod de ejus abiectione recentem nati superius retuli, suis opusculis exarando inseruit.

CAPUT IV.

Desiderium renuntiandi saeculo, et ingressus in religionem.

Verum, ut ad suum ordinem noster jam sermo recurrat, hic Christi tiro, flammam sui pectoris ad altiora votis attollens assiduis, quod mente conceperat implere vehementer optabat, scilicet huic saeculo funditus renuntiare habitumque militiae spiritualis assumere. Attamen in patriis sinibus prorsus hoc agere recusabat, ne vel affinium, vel necessariorum affectus quodlibet sibi ad perfectionem tendenti noxium pararet obstaculum. Hoc autem eo meditante atque assiduis orationibus exorante, quatenus sibi a Domino aditus panderetur salutis, ecce duo fratres ab eremo sanctae Crucis fontis Avellanæ (6), cujus fama jam sibi plane innotuerat, illuc directi adveniunt. Quos cum divino nutu obvios habuisset ac prooptatam conversationem habere

A cum eis coepisset, sui pectoris revelavit arcanum. Illi vero, gratanter audientes quod panditur, piis cum monitis in idipsum roborando succedunt. Sciscitatur ergo an sanctus illorum abbas, cujus fama laudabilis ad ipsius jam notitiam venerat, illum susciperet, si ad ipsius contubernium accedere voluisset. Illis quidem annuentibus atque ipsum hoc persuadentibus, spondet se, divina opitulante gratia, quantocius ad eos venturum, ut possit suum implere desiderium. Quibus argenteum scyphum obtulit, rogans quod eum suscipientes domno abbati deferrent. Illi vero, vasis amplitudinem cernentes, pondus incusant, viae longioris impedimentum praetendunt, dicentes non se posse tanta sarcina gravari viamque prolixi itineris impedire. Cumque in suscipiendo eum precibus instaret, aiunt illi: Si ergo nos tantopere cogis, nec tuo vacuos munere prorsus abire permittis, praebere hujusmodi quidpiam aliud, quod nos absque viae dispendio levius pro tua devotione perferre valeamus. Quod ille audiens, vehementer admirari, stupere secumque dicere coepit: Qui sunt isti qui, dum pauperes egenique videntur, adeo quæ sunt mundi hujus despiciunt ut in optimo vase ferendo assumere vel minimum laborem contemnant? Nonne vere liberos vereque dixerim eos beatos, qui tanta fortitudine ambitionis jugum suis e cervicibus excussisse, tantaque mentis excellentia vanam mundi pompam calcasse cernuntur? Unde super hoc plurimum aedificatus, vehementius ad saecularis pompae contemptum succenditur. Ab hinc igitur de sua valde pollicitatione sollicitus, prius cupit experiri utrum cellulae, quem audierat, laborem perferre sufficeret. Quamdam itaque cellam (7) ingreditur, in qua nimirum quadraginta diebus, ad illius eremiticae sanctionis instar, non segniter exercetur. Qua scilicet experientia admodum roboratus, nil jam coepit eremiticam illam austeritatem pertimescere; imo toto eam affectu inhianter appetere. Tempore itaque optato suscepto, quo viaelicet id apte perageret praeter scientiam suorum omnium posset, assumens ex suis bonis quae voluit, clam iter arripuit. Cum ad eremum pervenisset, desiderium suae mentis senioribus illis aperiens, in illorum consortium se recipiendi devote poposcit; cui mox quod salubriter postulat gratanter permittitur atque D qui ex fratribus, pro novitiorum more instruendus contraditur. Qui cum eum ad cellulam deduxisset, mox, ut jussus fuerat, lineis exutum cilicioque indutum, ad abbatem rediit: quem abbas cuculla superindui absque mora praecipit. Ipse vero super hoc admirans, dicebat intra se: Quid mihi accidit? nonne debebam prius disciplinae hujus experimentum capere ac postmodum ad suscipiendum istum ultronee poscens accedere? Nunquid valeo tam subito praeventus obtemperare? Cumque hoc secum ageret,

CODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(6) Ab eremo S. Crucis Fontis-Avellanae. Saepius nomine Fontis-Avellani solum appellatur. De eo supra egimus.

(7) Quamdam itaque cellam. Cellam coenobii S. Mariae ad littus maris Adriatici, inquit ex Dantlie Fortunius lib. v Histor. Camald.

extemplo in semetipsum reversus, increpare se coepit vehementer, et dicere: Nunquid, si res posceret ut plecti capite pro Christo deberes, ita effugeres, obstinatusve resisteres? Quod factum est, nonne paulo ante constanter tibi omnia perpeti promittebas? Cur tam cito enerviter succumbere non formidas? At si forte illud iudicans noxium, istud admittas libentius; ut quo durius toleras, eo placidius in retributione suscipias.

CAPUT V.

Progrèssus in virtutibus, præsertim humilitate, oratione, mortificatione, et obedientia.

His itaque propriis invectionibus reflexus, senioris præcepto illico acquievit, placidusque gratanter obtemperavit. Assumpto vero habitu, tanto protinus fervore succenditur ut, corporea cura contempta, sola quæ sunt spiritus appeteret, carnem spiritui totis viribus servire compelleret; delicata, vel sumptuosa cuncta respuens, aspera quæque et contemptibilia requireret. Porro, quod dico, hoc intueri vales exemplo: Dum hic esset aliquando cum suo profecturus magistro, molliorem scapularem induere atque pulchriorem quam affectaret equum ascendere iussus est. Rogare itaque magistrum summis coepit precibus, ne sibi hoc dignaretur præcipere quod ipse nimirum, velut indecens, abhorreret. Magister vero ejus precibus acquiescere volebat, ne vilipendere videretur discipulum, quem diligebat tanquam unicum, si sic eum, juxta suum desiderium, secum permitteret incultum procedere. Discipulus autem longe aliter sentiens totumque aliorum convertens, nimium erubescibat, sæcularibus jam apparere nitidulus, ne ipse, qui olim sæculo renuntiasset videbatur, sæcularem pompam adhuc carnaliter quærere putaretur. Quod tamen opprobrium multo magis ille subire quam inobedientiæ notam maluit, quam videlicet incurrere vehementius expavit. Videbatur enim sibi, prout ipse referebat, ut quicumque illum comptum equitare cernerent, digito demonstrarent, et velut carnalem subsannarent, sibi que non monachi, sed sponsi nomen aptarent. Unde tantus rubor ejus suffuderat faciem, ut vix caput erigere, vix in

quempiam posset acies oculorum dirigere. Illis autem regredientibus, cum ad cœnobium S. Vincentii (8), cui vicina rupis Petra pertusa vocabulum indidit, perventum fuisset, jam Domini servus ulterius fere nequit ignominiosum, nitidulæ vestis ornatum: Occasione itaque ibidem paulisper remorandi reperta, magister coepto itinere tendit ad eremum; ille vero alium sibi scapularem humiliorem stamine et colore (9) acquisitum induit; sicque velut immani sarcina, qua depressus hactenus fuerat, levatus, quantocius post magistrum, ad proprium est monasterium reversus. Nequaquam enim eos æque poterat, si squalidis utebantur vestibus, venustis ipse indutus revisere, dum moribus ornari potius gestirent quam vestibus. Ut autem ad superiora redeamus, bonæ indolis Christi miles tantis illico jejuniorum, vigiliarum cæterarumque afflictionum laboribus se coepit atterere, ut ii, qui diuturnis jam studiis exercitati fuerant, illius mores, et vitam intuentes, sua cogerentur acta contemnere. Nam dum inolitum vitiorum funditus certaret exulare, cuncta moralium ipsius loci exercitiorum genera totis gestiebat viribus indefesso operis labore complere. Porro loci institutio (10) hujusmodi fore dignoscitur, quod bini-divisis cellulis commorantes die noctuque a spiritali luctamine, velut in acie consistentes, brachia non remittebant. Inexpugnabilibus namque psalmodiæ, orationis, lectionis, abstinentiæ obedientiæque armis accincti, adversus aereas potestates infœderabiliter dimicabant. Abstinentiæ vero modus hic erat, ut quatuor in hebdomada diebus, pane et aqua contenti, tertia et quinta feriâ pauxillum leguminis sumerent, quod videlicet singulis in suis cellulis decoquebant. Jejuniorum quippe diebus nequaquam pro suo libito cuiquam de pane sumere licebat, sed id quod præfixa mensura præbebat. Porro de vini usu quid memorem, cum nisi pro sacrificio, seu forsitan pro agro vinum ibidem tunc prorsus deesse feratur? Nudipedalia passim per eremum cunctis temporibus exercebant; in cellis vero nec caligas induebant (11). Cæteris autem spiritualibus exercitiis, disciplinæ videlicet metanœis (12), palmatis (13), prolaxis ulnarum extensionibus (14), sedulo, prout

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(8) *Ad cœnobium S. Vincentii.* De hoc monasterio agit B. Petrus ep. 52 lib. vi, eique se summa auctoritate præfuisse innuit, quadragesimale jejunium aliaque præscribendo.

(9) *Scapularem humiliorem stamine et colore.* De vili vestitu monachorum disserit opusc. 12, et ecclesiasticorum opusc. 29.

(10) *Porro loci institutio.* De ordine eremitarum, et facultatibus eremi Fontis-Avellani, item De suæ congregationis institutis exstant tractatus duo B. Petri tom. III opusc. 14 et 15, ex quibus hæc videntur excerpta.

(11) *Nec caligas induebant.* Nudis cruribus permanere solitos tradit opusc. 14.

(12) *Metanœis.* Metanœa, *μετάνοια*, *pœnitentia*, hic significat prostrationem, sive inclinationem corporis in terram: Ita B. Petrus scribit in Vita S. Dominici Loricati, ab eo in uno psalterio recitando mille metanœas fieri, et in citato opusc. 14 ait, pro

fratre mortuo unumquemque *septingenta metanœas facere.* S. Simeon Stylita apud Theodoret. c. 26: « Philotei quotidie quamplurimas inclinationes faciebat, quibus ad mille ducentas quadraginta quatuor enumeratis, defessus, qui observabat, numerare desiit. » Consule Onomasticum Rosw. ad Vitas Patrum. [Lege Cajetani Schol. p. 240, t. II hor. Oper.]

(13) *Palmatis.* Palmatæ a palma manus dictæ sunt, eas quispiam sibi infligit, quando palmas illidit terræ. Ita B. Petrus lib. vi, epist. 27, ad Petrum Cerebrosus monachum « Lorica, inquit, est homo indutus ad carnem; ferreis membra divulsa circulis ambit, mittit cum labore metanœas, allidit in pavementum sæpius palmas. » Burcard. lib. xix, cap. 17 et 25, ait: « diem unum pœnitentiæ viginti palmatis redimi posse; » ubi percussiones palmarum fœdala inflictas aliqui intelligunt.

(14) *Prolaxis ulnarum extensionibus.* B. Petrus in Vita S. Dominici Loricati ait: « Hunc duodecim

cuique fervor virtusque inerant (15), incumbabant. Porro vigiliarum hunc morem servabant, ut, signo temporis personante, totum post synaxim Psalterium ante lucem complerent. Petrus vero hoc commune signum longe vigilando præveniens, quidquid tamen noctis post synaxim restabat (16), continuatis excubiis transigere satagebat, ne communem scilicet videretur canonem solvere, qui ad injussa quoque se conabatur extendere. Noverat enim sacratius fore quod publica lege taxatur quam quod institutione privata dependitur, et quod gratuita munera, quantumlibet grandia, minime valeant a mandato legis offerentem absolvere, quo minus quæ lege præfixa sunt studeat diligenter implere, cui nimirum licet quælibet pro devotione adjicere, non tamen instituta majorum propriis amovere. Voluntaria quippe augere merito possunt, excusare omnino quæ legis sunt, nequeunt. Denique dum hujusmodi pernoctaret excubiis, tantam læsi cerebri passionem contraxit, quo vix vel modico somno jam refici posset, atque postquam, adhibito medicamine, de concepta passione divina opitulatione convaluit, sic jam discrete agere didicit, quatenus et remissionis torporem vitare, et præcipitationis cursum prudenti moderatione cohibere satageret. Qui nimirum dum cellulae stationem rigida censura servaret, et post assuetum psalmodiæ, precum atque orationum persolutum sedula meditatione lectioni vacaret, tanta divinarum Scripturarum scientia claruit quanta sæcularium antea non clarnerat.

CAPUT VI.

Fama illius sanctitatis longe diffusa, cogitur aliorum saluti invigilare.

Cum tempus igitur advenisset ut lucerna domus Domini erecta super candelabrum omnibus luceret, jubente magistro, paucis illis fratribus (17) exhortationis verba impendere cœpit. Cumque ejus opinio jam latius effusa crebresceret, Guido venerabilis (18) abbas Pomposianus (19), vir sanctissimus, suos legatos ad hujus abbatem dirigens, postulavit quatenus charitate fratrum eam ad suum monasterium destinaret, secumque aliquandiu remorari permit-

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

psalmos viginti sex vicibus sub nullo prorsus intervallo, sed uno ductu, extensis in modum crucis brachiis, quotidie decantasse: alium juveniculum fratrem a capite usque ad finem psalterii elevata brachia tenere, ita ut laquear tabulatum cellulae manibus sæpe contingat.

(15) *Prout cuique fervor virtusque inerant.* B. Petrus opusc. 15 hæc tradit: « Super metanceis vero, disciplinis, atque palmatis, sive etiam brachiis extendendis in orationibus cæterisque sancti fervoris exercitiis, nulla fratrem lege constringimus. » Flaminus in Vita B. Petri pag. 143 sic explicat: « Cæteris vero spiritualibus exercitiis, verberibus, genuflexionibus, et prolixis ulnarum in crucis modum extensionibus, prout cujusque fervor erat, virtusque, vacabant. »

(16) *Post synaxim restabat.* Ita infra *synaxis* pro nocturno, seu matutinali officio, iterum accipitur.

(17) *Paucis illis fratribus.* Monachos plerumque viginti plus minus degisse, at cum conversis et famulis 55 supradictum.

teret, quo, poscentibus fratribus, verbi sacri erogare pabulum debuisset, ejusque pia petitio charitate, quam postulat, Deo disponente, minime frustratur. Illuc enim dirigitur, ubi caterva fratrum centenarium numerum ferebatur implere. Cum ibidem fere biennio retentus, non parvum fructum ex jacto verbi semine fidelis operator Domino tulisset, accepto abbatis sui mandato, subnexo etiam obedientiæ verbo, quatenus ad se redire debuisset, licet pluribus obstrictus precibus, teneri ultra nequaquam valuit; sed tanquam vir Deo plenus, obedientiæ per omnia subditus, magistrum non obaudire formidans festinus ad eum rediit. Sæpe namque nobis referre solebat, cum sermocinantis occasio id videretur exposcere, quo sui nos exemplo, velut ex propinquo, ad obedientiam efficacius provocaret. Quod si quid olim sibi cum obedientiæ additamento præcipi contigisset, tanto sua viscera verbum hoc illico terrore concuteret ut nulla injuncti operis difficultate ab ipsius executione retardari valeret. Peracto igitur cum suis confratribus permissi temporis spatio, iterum ejusdem rei gratia, qua Pomposiam ierat, ad S. Vincentii, cujus supra meminimus, monasterium pergere jubetur. Quod nempe quanto vel turba monachorum, vel latitudine facultatum cernebatur uberius, tanto se monasticæ norma disciplinæ fore declarabat angustius. Ibi quoque aliquandiu commoratus (20), nequaquam segnis a Dominicæ vineæ cultura quievit, donec, cooperante sibi Domino, uberem sui fructum famulatus impenderet.

CAPUT VII.

Creatus prior, multis monasteriis exædificatis, eremiticam disciplinam amplificat.

Magister vero ejus tantam ipsius prudentiam ac zelum considerans lætabatur strenuum se recepisse discipulum, cui tuto committeret ipsius eremi gubernacula. Assumpto itaque discipulorum consultu, eremi procurationem ei, licet abneganti ac renuenti, post se suscipiendam mandavit. Post migrationem vero magistri, regimen loci suscipiens (21), tam spirituali quam temporali cultu haud modice dilatavit (22). Et quia divina gratia ad uberiores anima-

(18) *Wido venerabilis.* S. Wido, sive Guido, cognomine *Stambiatius*, mortuus est anno 1046, 2 Apr.; at colitur potissimum 31 Mart. Corpus ejus asservatur Spiræ ad Rhenum in templo cathedrali illi dicato.

(19) *Abbas Pomposianus.* « Pomposa, inquit Ferrar. ad 31 Mart., est pagus cum cœnobio et abbacia insigni in territorio Ravennate, inter Ravennam et Adriam, ab ipsa urbe Ravenna ad 15 M. P., quot fere a Comaclo distans. » B. Petrus epist. 6 lib. vi, « mittit donum Pomposianis monachis, et petit ut pro se a morte preces fundant, sicut pro suis faciunt. » Idem, opusc. 13, De perfectione monachorum, inscripsit: *O... abbati Pomposiano, ejusque sancto conventui.*

(20) *Ibi quoque aliquandiu commoratus, nequaquam segnis, etc.* Ibidem tunc eum scripsisse Vitam S. Romualdi circa an. 1040 supra diximus.

(21) *Regimen locis suscipiens.* Ante annum 1044 supra probatum.

(22) *Haud modice dilatavit.* Bona monasterio a

rum fructum ejus mentem succenderat, cœpit alia loca perquirere, ubi ad serviendum Deo congregare monachorum copiam posset. In Camarinensi itaque diœcesi (23) aptum quemdam ad eremitarum habitacula locum, juxta suam vicinam rupem, curiosus indagator invenit; ibique congregatis fratribus, oratorio fundato ordinatoque priore, sub quo famulari Deo deberent, rursus ad locum alium investigandum processit. Pervenit igitur ad montem Pregium (24) in territorio Perusino, ibique alia eremitarum fundavit habitacula, ubi videlicet cellulam quamdam invenit, in qua B. Romualdum quondam mansisse ferebant. Quo igitur in loco, aliis locatis fratribus, ad alium rursus demigrans, in comitatu Faventino congruum reperit locum, qui nuncupatur Gamonium (25), ubi præparatis habitaculis alios Deo famulatos constituit. Sed et vicinum huic loco monasterium, quod Acereta dicitur (26), construxit; alterum quoque in Ariminensi territorio in loco qui Murcianum nominatur (27). Hujusmodi autem studiis assiduis vacare gaudebat, non quæ sua essent, sed quæ Jesu Christi requirens (*Philip. II*). Porro quanquam his gerendis prudens Dei servus instaret, tamen dilectum sanctæ crucis Fontis Aveliani locum, et collegium, quod ipse præ omnibus tanquam unicum diligebat, crebro, quocumque diverteret, visitare curabat. Nequaquam sane illorum oblivisci poterat, cum quibus a suæ conversionis exordio conversatus fuerat, quousque jussione magistri sibi commendatos esse recolebat. Quanquam nec cæteros, quos per diversa loca discipulos aggregaverat, sua ditius visitatione carere patiens, modo sui præsentia, modo epistolis, modo dirigendo aliquo spiritualium discipulorum sibi hærentium, omnes paterna sollicitudine congruis vicibus inviseret. Hanc quippe sollicitudinem non solum propriis, quos ipse fundaverat, sed et pluribus locis aliis tam cœnobiis quam canonicarum, tanquam communis parens cunctorum non desinebat impartire, prout quisque videbatur expetere. Sed his paululum intermissis, jam de illis aliqua loquamur, quæ Dominus per eum fecisse dicitur. In quorum sane relatione, Deo opitulante, quidquam immiscere mendacii velut ex proprio prorsus vitare curabo, illorum traditionem

A fideliter exsequendo, qui se vel ipsis interfuisse, vel ab his qui interfuerant, accepisse, seu etiam qui erga se ea quæ memorabant gesta fuisse dicebant.

CAPUT VIII.

Beati viri meritis aqua bis in vinum mutatur.

Quadam igitur die apud præfatum Gamonium (28) cum in cella consisteret, fratri, qui ei ministrabat, ex fonte sibi potum afferre jussit; qui statim pergens, festinus jussum complevit. Quod magistro gustante vinum esse deprehenditur. Increpare itaque discipulum cœpit quod pro aqua sibi vinum tulisset. Illi vero asserenti hausisse se ex fonte quod obtulerat, eundem potum magister porrexit, jubens gustando ipsam experiri quo valeret, se teste, fallax convinci. Cui gustanti, licet vinum sapuisset, quod erat, nihilominus tamen, ut bene sibi conscius, potum illum ex fonte se hausisse affirmabat. Cumque illi fides nequaquam daretur, alius ad eundem fontem frater dirigitur, cujus gressus, ne fallere similiter posset, observari præcipitur. Qui ergo, ex eodem fonte mox pleno vasculo hauriens, concitus rediit; potum, quem hauserat, magistro tradidit. Verum dum hic quoque potatur, optimam esse vini speciem æque vere probatur. Fratres quoque, qui cum eo erant, ex eodem gustantes vinumque optimum comperientes, Deum præ gaudio collaudaverunt omnes. Quibus Petrus illico prostratus supplicat, imo sub obedientia interdicit ac mandat quatenus, se in carne degente, nulli prorsus mortalium quod factum noverant pandant. Quo factum est quod ad nostram notitiam id ante ipsius obitum nequaquam pervenire potuerit; sed postquam illius sepulturam Faventiæ celebrassemus, indeque redeuntes apud præfatum monasterium suum Aceretæ prima mansione hospitaremur, ibidem non solum istud, sed et alia quædam, quæ faciente Domino miraculo huic subdere curabimus, nos addiscere contigit referentibus eadem quibusdam ejusdem monasterii fratribus, nec non et prædictæ eremi qui tunc illo conveniant.

CAPUT IX.

S. doctoris vinum ex dolio per vim milites deponere non possunt, quod pius peregrinus deinde potuit.

Aliquando vir Dei buttem vini (29) repositam

GODEFRIDI HENSCHENI NOTÆ.

se acquisita explicat B. Petrus opusc. 14, uti supra nos indicavimus.

(23) *In Camarinensi itaque diœcesi.* Est Camerianum urbs marchię Anconitanæ ad radices montis Apennini. Præerat tunc Romualdus episcopus, ad quem exstare epistolam B. Petri tradit Ughellus De episcopis Camerinensibus. In hac diœcesi condita a S. Romualdo cœnobia describit B. Petrus c. 12 Vitæ illius.

(24) *Ad montem Pergium.* B. Petrus lib. vi, epist. 39, ad Teuzonem monachum hæc scribit: « In Perusino monasterio, sancti videlicet Salvatoris, cui nuper et ipse præfui, quidam monachus fuerat, » etc. An illud in monte Pregio? Quod modo in urbe Perusina est monasterium Camaldulense, sancto Severo sacrum, fuisse olim extra portam S. Petri tradit Crispoltus in *Perugia Augusta*, lib. 1, cap. 18.

(25) *Qui nuncupatur Gamonium.* Gamonium, Fla-

minio *Gamunium*, Fortunio *Gavinium*, Rubeo *Gavinium*, qui ait nunc *Cavinam* secundum quosdam appellari. B. Petrus opusc. 44° De jejuniis Sabbati inscribit: *Fratribus in eremo Gamagni constitutis*; et epist. ejus 31 lib. vi, scripta est ad suos eremitas monasterii *Gamagnensis sancti Barnabæ*. Quæ de hoc loco accipi videntur.

(26) *Monasterium quod Acereta dicitur.* Hic locus prima mansione redeuntibus Faventia Eugubium occurrit, ut infra dicitur. Vide et cap. 9.

(27) *In loco qui Murcianum nominatur,* Murcianum pagus etiamnum visitur non procul a mari in confiniis fere Romandiolæ, versus ducatum Urbinate.

(28) *Apud præfatum Gamonium.* Flaminus perperam hoc miraculum attribuit Aceretæ, ubi auctor intellexit.

(29) *Buttem vini.* Βούττις in glossis Cyrillo olim adnexis *cupa*, et Βούρτιον *cupella*. Hinc Latinis *but-*

apud quamdam suam capellam habuerat. Accidit autem, ut die quadam militum turma prope ipsam capellam pertransiret; qui, dum siti æstuant, requirunt presbyterum si eis vinum præbere posset. Quibus ille respondit: Nil prorsus vini eo loci haberi præter unam tinam (30) domini Petri, quam ipse contingere non auderet. Quo audito, is qui cæteris præerat, quique, ut aiunt, eundem virum Dei subexosum habebat, respondit, dicens: Utique si domini Petri est, ex ipso ego libentius bibo; moxque sibi famulantibus jussit quatenus ex vino illo sibi ac sociis propinare curarent. Qui nempe conciti alacriter, ut genus illud hominum solet, ad hujusmodi obsequium currunt, sed evulso tenello (31) nil prorsus vini suscipiunt; vertuntur ad alium, tantumdem reperiunt. Tum cuncta foramina pandunt; et, o prodigium! dolii aditus patent, et liquor interius, ac si quid solidum, nihilominus latet; superius itaque spiramē pandentes et, si quid intus meri contineatur curiose rimantes, dimidio tantum palmo vas semum (32) invenerunt. Stupentes ergo hujuscemodi eventum, arbitantes tamen adhuc, ne quid forte obstaculi lateret intus, quo liquoris impediretur egressus, ingerunt singulas aditibus patentibus virgas, quibus deductis, eas quidem madere conspiciunt, vinum tamen introrsum nihilominus hæret inclusum. Illa nimirum virtus, quæ Israëlítico quondam populo Rubri maris profunda calcanti, aquarum fluenta murorum ad instar, dextra lævaque suspenderat (*Exod. xiv*), liquoris hujusmodi fluxum constrinxerat. Et qui hostiles tunc adversariorum acies, ne gressus piorum impediri possent, aquis potenter immersit, ipse nunc istorum proterviæ, ne suo nocerent famulo, mirabiliter obstitit. Nam, ut illorum rabida fames, interempto Dei populo, manubiorum præda satiari nequivit, sic istorum vesana sitis rapina ejus famuli restingui minime valuit. Dum suos itaque vesanos conatus superna virtute delusos, frustratosque perpendunt, divinæ cedentes virtuti confusi arentesque discedunt. His autem profectis, viator quidam adveniēns eidem flagitabat presbytero, ut sibi quantolibet vini dignaretur poculo subvenire. Cui sacerdos eadem quæ prioribus verba respondit. Cumque viator precibus instaret quatenus ex eodem charitatis sibi gratia subveniret, sacerdos quæ militibus illis contigerant ei seriatim enarrare curavit, ne ultra sibi importunus insistere debuisset. Ille tamen a sua petitione minime desistens, aiebat se jam magis ex ejus sperare beneficio, quod rapinæ arrogantium ita abstractum fuerat, dum ipse sibi bene

notus jam dudum fuisset suumque frequenter exhibuisset. Jam igitur presbyter, tanta postulatus instantia fideque mollitus, licet timide, accessit ad dolium; et quoniam, ut scriptum est, *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jac. iv, 6*), liquoris fluxus facili mox tactu est haurientis manum secutus. Itaque mitis obtinuit inermis quod armatis fuerat negatum superbis.

CAPUT X.

In summa panis charitate ciborum copia cœlitus affertur.

Dum quadam die advesperascente, idem pater fessus cum eodem qui hoc mihi retulit fratre a silva rediisset, sola panis quadra cum crudis oleribus cœnanti apponitur. Quem ille, totum socio largiens, solis oleribus vescens, hortabatur convivam quod patienter illam ferret pauperem cœnam ditionem habiturus in crastino mensam. Factumque est. Sequenti etenim die tanta est allata ciborum copia quæ cunctis illic degentibus in plures dies sufficere poterat.

CAPUT XI.

Quidam beati viri meritis cui piscem deferebat, a mortis periculo liberatur.

Vir quidam, magnus admodum viro Dei devotus, onusta piscium exenia (33) in præcipuis ei solemnitatibus legare consueverat; accidit autem ut aliquando Domini propinquante natale, nequaquam hujusmodi potuisset pisces invenire, quos digne ei posset juxta morem dirigere. Cumque super hoc non modica angeretur molestia, tandem in ipsa sacra Dominicæ nativitatē nocte grandis ei piscis advehitur; exhilaratus ergo, et plurimum gavisus præcepit ut Dei viro illico deferretur. Porro nox tetris densata tenebris nullum stellarum lumen radiabat; via quoque nimis laboriosa et difficilis erat, quam lutosæ nivis salebra omnino consperserat; piscis tamen portitor nulla difficultate diei lucem præstolari permittitur. Eo itaque cœpti itineris viam carpente, ad obscuram quemdam ripam profundamque pervenit; cujus extrema dum nimium, velut ignarus, persequeretur; lapsis repente vestigiis, in ima præcipitatur et cum tantus fuerit casus, ut solvi potuissent totius corporis nexus, meritis tamen viri Dei, virtute divina totus servatur illæsus. Incolumis ergo, et validus, onus excussum cervicibus lætus resumpsit, sicque ad Dei hominem hilariter properavit; domini sui munus obtulit; quodque ex mortis faucibus ipsius fuisset meritis ereptus, gratias egit. Cui ille: Noli, inquit, filii, noli homini deputare pecca-

GODEFRIDI HENSCHENI NOTÆ.

tis vel butis apud Marculphum etiam in formulis, et *butto*, seu *buto* argenteus apud Anastasium in Leone III et Leone IV legitur. Hic pro dolio ponitur.

(30) *Præter unam tinam.* *Tina* in Actis 11 S. Thyrsi et sociorum 28 Januarii, pag. 820, num. 25, legitur, in Vita S. Philiberti 20 Augusti *tonna*, ubi *vas vinarium* ita dici addit; ac *tina* Festo et Varroai

etiam tribuitur.

(31) *Sed evulso tenello.* *Tenello* obturaculum oris dolii intelligitur, cujus loco epistomium imponitur.

(32) *Vas semum.* Ita tres editiones *semum* pro vacuo habent; an *semotum*, aut *semiplenum*, aut quod simile legendum.

(33) *Piscium exenia.* *Exenia* seu *xenia*, dona hospitalia, præposita per errorem littera *e*.

tori quod Deus tibi dignatus est sola sui miseratione largiri; ei tantum ex collatæ salutis munere gratias age, qui nunquam sibi famulantibus in tribulatione deest.

CAPUT XII.

Alter in bivio hærens, ejusque ope in iter certum dirigitur.

Hic unum ex discipulis ad quemdam aliquando direxit abbatem, quem dum in monasterio frater ille minime reperisset, eum quo diverteret sollicitus requisivit. Quod cum egisset, regressus ipsius mora adeo protelata est, ut die qua exspectabatur nequaquam redire potuisset; cumque ob id de correptione cœpisset trepidare, suscepto socio, iter suum arripuit sub silentis noctis obscuro, ac, dum simul paululum processissent, ejus conviator paulatim se subtrahens furtilim abscessit. Quo facto monachus ille viæ, quam ceperat, prorsus ignorans, cœpit vehementer tristari, cum nec ulterius progredi, nec regredi qua venerat nosset. In arcto itaque situs, hoc a Domino supplicans postulavit quatenus iter suum meritis illius dirigeret cui satagebat obedientiam exhibere, cumque oratione facta abire cœpisset, quoddam bivium reperit, ubi dum paululum hæsisset, ambigens cujus tramitem terendum assumeret, unum tandem elegit, quem aptiorem sibi fore putavit; in quem dum conaretur jumentum dirigere, non consensit; sed alterum capiens obstinate pergere cœpit. Sessor vero toto annisu calcibus atque verberibus instabat ad suum votum ipsum reducere, illuc nihilominus tendebat quo cœperat pergere. Cum autem hac colluctatione diutius certatum fuisset, nec tamen rector jumentum sibi ad obtemperandum ullo modo revocare potuisset, jam demum suspicatus ne forte brutum illud animal ita sibi contra morem divino instinctu resisteret, totas illi laxavit habenas, quatenus jam liberum pergeret quo ipsum Deus dirigere vellet. Mane itaque facto, jam lucescente diluculo, erectis oculis, quæque nota conspexit seseque divino munere rectissimo tramite directum fuisse agnovit. Ergo suas preces magistri meritis exauditas esse cognoscens, Deo gratulabundus gratias egit, nec non et suo magistro, quem adeo dignum Deo fore perspexit.

CAPUT XIII.

Beati viri nuntius ex luto extrahitur et nocturno timore solvitur, tanti mali auctore per visum a S. viro virgis admonito.

Alio quoque tempore, quemdam nuntium cuidam destinabat episcopo, qui, dum aquæ rivulum in via reperisset, eum quidem facile transvadavit, sed mox in ejus egressu tanto ipsius equus infigitur luto, ut nullo conamine ex eo potuisset exurgere; eques vero ita se impeditum considerans, et quid

ageret prorsus ignorans, deprecatus est Dominum quatenus sibi dignaretur illius meritis subvenire cujus se noverat obedientiam gerere. Qua supplicatione ad Dominum fusa, confestim equus prosiliens, concitus in aridam exivit, correptoque spatio agilis ad urbem pervenit. Cum autem ad episcopum, cui missus fuerat, pervenisset, nequaquam episcopum, quem quærebat, invenit; reperto tamen quodam ejusdem patruæ (familiari), honeste ab eo susceptus est. Qui plane pro tanti viri reverentia, cum omni domus ipsius familia ei officiosissime deservivit. In hoc uno tamen non modico erga eum deliquit, quod, dum istum stratum locasset, cunctis recedentibus, solum in spatiosa illa mansione cubantem dimisit. Quod nimium dum ille persensit, tantus eum horror invasit ut vix quantumlibet soporis illa nocte potuisset admittere. Verumtamen nec juvenis ille impunis evasit, qui ejusmodi erga eum negligentiam duxit. Eadem quippe nocte, dum ille somno resolutus in strato suo jaceret, vir Dei Petrus in eum violenter insiliit dureque virgis validis intentatis exterruit, eo quod legatum suum tam immaniter sua negligentia contristavit. Qua vero visione completa, illico expurgens, cœpit diurnam lucem præstolari quo suum hospitem revisere et alloqui posset. Primo itaque lucescente diluculo, ad illum properans diligenter eum inquisivit quid negligentiae quidve delicti circa ejus fuerat commissum obsequium, quod in se dominus Petrus tam se terribilem invexerat, tantisque se minis ac probris objurgaverat atque terruerat. Cui protinus ille: Tantum, inquit, hac nocte, cunctis vobis recedentibus, solum me relictum fuisse expavi, ut cum gravi molestia insomnem pene totam protraxerim noctem. Quibus vicissim revelatis, admirati viri Dei potentiam glorificaverunt Deum, qui tantis prodigiis se mirabilem in sanctis et servis suis ostendit. Cujus videlicet signi, is qui missus fuerat, ita est admiratione compunctus ut ad virum Dei reversus confestim se illi commiserit, promittens se jam sæculo abrenuntiaturum, et regularem habitum ex ipsius benedictione ad famulandum Deo assumpturum. Quod quidem ipse post modicum implevit, idemque hoc nobis, ut digessimus, ex ordine totum enarravit.

CAPUT XIV.

Ex obedientia Stephani papæ IX creatur S. R. E. card. episcopus Ostiensis, et illius super hac re somnium.

Cum tantæ igitur ipsius sanctitatis et prudentiæ jam latere fama non posset, ad aures sanctæ Romanæ Ecclesiæ (54) clara defertur; et quoniam vir tantus sacerdotio censetur idoneus atque negotiis ecclesiasticis quam maxime necessarius (55), perductus ad summum pontificem, tunc Stephanum vi-

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(54) Ad aures sanctæ Romanæ ecclesiæ. Variis notus B. Petrus fuit pontificibus, cum existat ejus epistolæ ad Gregorium VI, Clementem II, S. Leonem IX et Victorem, II, qui omnes ante Stephanum, de quo hic agitur, sederunt.

(55) Negotiis ecclesiasticis quam maxime necessarius. Fuerat ante a Clemente II ad Henricum II imperatorem, qui rex ejus nominis III est, ablegatus, ut ipse ait epist. 3 lib. 1.

delicet nonum (36), ad suscipiendum episcopalem cathedram tam ab episcopis cæteris ecclesiasticis viris, quam ab ipso summo pontifice compellitur. Ipse vero non immemor solitariæ quietis, in qua divinæ lectioni ac contemplationi suaviter vacare consueverat, eam amittere civilemque strepitum repetere nimium perhorrescens, summo et omni conamine eorum compellationibus resistebat. Qui porro cernentes nil suis prorsus cohortationibus, nil precibus proficere, jam ei cœperunt excommunicationis sententiam, si obstinate resistere ultra decerneret, intentare. Quid plura? Dominus tandem apostolicus unum superaddere studuit, quod ab eo contemni prorsus nequivit. Sub obedientiæ namque sibi præcepit imperio ut obtemperans fratribus, placide, quod jubebatur assumeret; moxque ipsius arripens dexteram annulo simul dotavit et virga (37). Quibus videlicet arrhis Ostiensis sibi copulavit Ecclesiam. Episcopatu vero hoc ordine assumpto, illud illico in se agnovit impletum quod per visionem sibi fuerat ante triennium revelatum. Porro visio talis fuerat: putabat sibi sponsam clarissimam fore dotatam, quam non contingere nec æquo saltem intuitu valebat inspicere; cui tamen nullatenus renuntiare audebat, tanquam sibi jure conjunctæ. Quod huic plane negotio prorsus concinuisse perspeximus. Agnovimus enim ipsum super hoc multoties conquestum fuisse, injunctæ tamen obedientiæ sarcinam, quamlibet onerosam, a suis unquam cervicibus excutere minime præsumpsisse.

CAPUT XV.

Salutem animarum, et Christi ac B. Virginis cultus amplificationem cum suæ salutis periculo curat.

Cum se igitur perpendisset istiusmodi jugis nexibus taliter mancipatum, nec jam sibi licere solitæ contemplationi libere deservire, arbitratus est præteritorum dispendia lucris fore sequentium compensanda; quo Rachelis venustati (38) Liæ possit fecunditas comparari. Ut fidelis igitur servus ac prudens, Dominicæ se familiæ procuratorem constitutum cognoscens, cœpit solerter procurare quatenus susceptum ministerium taliter sibi commissum impenderet, ut adventum Dominicum posset intrepidus expectare, tamque plenam et perfectam annonæ mensuram suis exlubere conservis, quo veniente Domino, mereretur audire: *Euge, serve bone, intra*

*in gaudium Domini tui (Matth. xxv, Luc. xix). Nec hoc tamen sibi sufficere judicans, si erga unius tantum Ecclesiæ plebem (39), cui videlicet præerat, administrationis suæ curam prætenderet, dum se cunctis sciret obnoxium conservis, in una secum familia conscriptis, se sollicitum exhibebat, omnesque lucrari Deo cupiens, tanquam sagax rimator piscosus gurgitis solerter investigabat, sicubi pro qualibet solemnitate populi multitudo conflueret, quatenus divini verbi lina submittens plures capere et quasi de mundani æquoris profundo ad superni amoris alta sustollere posset. Hujuscemodî namque lucri gratia longe diurnam lucem multoties eum prævenire conspeximus, si talis conventus longiuscule fieret, ne competens sermocinandi sibi hora transiret. Sæpe numero quoque illum novimus acribus febribus nocte confectum, mox orto sole, ingressum ecclesiam missarum inchoasse solemnia, et usque sextam fere horam, edita voce, in aures totius plebis protrahendo sermonem non parvum nobis ex se præbuisse miraculum, cum et robustiorem viribus et clariorem eloquio cerneremus, quem jam pene defecturum suspicabamur. Quo plane daretur intelligi non alium ipsius ore concionari, quam illum, qui discipulos suos docens, aiebat: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. x)*. Cujus videlicet eloquia, velut e largissima fontis vena redundantia, singulorum capacitati congrua propinabat. Quæ nimirum, etsi aliquando fuerint prolixiora, nulli tamen esse poterant onerosa. Quæ nempe onerositas in illius esse posset sermonibus, quibus erectis auribus tanquam divinis affectibus ab omnibus intendebatur? aut infructuosa ejus esse poterant verba, cui sancti cooperabatur Spiritus gratia? Minime. Hinc namque est quod dies Crucis (40) ab innumeris fidelibus hac tota provincia ob reverentiam Dominicæ passionis in abstinentia celebratur. Quam videlicet observantiam idem passim omnibus prædicans hortabatur. Hinc nihilominus constat quod omnium horarum officia (41) in honore almæ Dei genitricis in pluribus ecclesiis instantia, maxima gestum parte dignoscitur. Quod matricum ecclesiarum clerum per Romanam provinciam undique sibi contiguam congregatum inspicimus, eosque nonnulla canonici ritus vestigia, Deo favente, imitari applaudimus qui, relictis olim*

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(36) *Stephanum videlicet nonum.* Stephanus creatus IV Nonas Augusti anni 1057, mortuus IV Kal. Aprilis anni 1058.

(37) *Annulo simul dotavit et virga.* Anno 1058, uti supra probatum, creatus cardinalis.

(38) *Quo Rachelis venustati.* De vita activa et contemplativa sub figura Liæ et Rachelis præclare describit B. Petrus opusc. 13, De perfectione monachorum, cap. 8.

(39) *Si erga unius tantum Ecclesiæ plebem.* Illi quoque commissam fuisse Eugubinam Ecclesiam supra diximus.

(40) *Quod dies crucis.* Singulis scilicet hebdomadis feria sexta, de quo jejunio infra iterum agitur num. 43 et seq.

(41) *Omnium horarum officia.* Affectum suum erga horas officii B. Virginis Deiparæ pandit B. Petrus opusc. 10 De horis canonicis, cap. 10, ubi narrat horarum beatissimæ Virginis studiosum peccatorum veniam per eandem impetrasse. Fortunius ait: « B. Petrum legatum de latere per totam Italiam missum, ut promulgaret decreta de dicendo officio B. Mariæ Virginis, et jejunium sextæ feriæ in honorem sanctæ crucis simul indiceret. » Verum, quia eam legationem refert institutam a Gregorio VII, suspecta est, cum constet B. Petrum ante ejus pontificatum obiisse. Rationem temporis in hac Vita accurate servatam arbitramur.

cunctis canonicis institutis, et a communis vitæ ordine prorsus recesserant et in singulis laribus una cum mulierculis sæculariter degebant.

CAPUT XVI.

Simoniacam et Nicolaitarum hæreses evellit; Ambrosianam Ecclesiam cum Romana reconciliat.

In Simoniaca quoque labe (42) et hæresi ac Nicolaitarum (43) evellendis non minimum laboravit; quæ videlicet pestes tam perniciose consuetudine prævaluerant, tamque impune totam ferme Ecclesiam (44) in omni Romano orbe fœdaverant, ut vix jam reprehensorem, tanquam licite, formidarent. Quas, o bone Jesu, jam nos per hunc tuum egregium bellatorem, cæterosque paucos sibi adhærentes, eliminatas esse, te cooperante, gaudemus, prostratisque hilares insultamus. Ob quas nimirum ex Ambrosiana quoque Ecclesia propulsandas, quanto se discrimini immergerit nequaquam silentio prætereundum putamus. Denique ut idem in quodam suo libro, quem ipse super hoc speciali negotio edidit, cui vocabulum *Actus Mediolani* (45), juxta sui proprietatem indidit, luculenter expressit. Propter has geminas hæreses, Simoniacam scilicet et Nicolaitarum, inter præfate Ecclesiæ populum et clerum non parva fuerat oborta seditio. Quoniam quidem hæc gemina pestis execrabilis ita apud illos inoleverat, tantamque libertatem assumpserat, ut ad fœditatis suæ nequitiam peragendam, nequaquam jam latibulum quæreret, sed velut licita honestaque negotia publice exerceret. Nam si quis ad quemlibet ecclesiasticum erat ordinem promovendus, nullatenus absque venalitatæ commercio ad consecrandis, imo contaminantis manus valebat accedere. Alterius vero fœditas eatenus se impudenter effuderat, ut nuptiæ presbyterorum nil discrepare viderentur ab ambicione sæcularium. Unde divino instinctu, tactus zelus fideium laicorum adversus detestabiles istas labe pio

contigit fervore succendi, ut pro tantis sceleribus diluendis, apostolicæ sedis suffragium requisissent (45*). Ad quod itaque peragendum summus pontifex Nicolaus II (46), hunc, quem tam sapientiæ quam sanctitatis auctoritate præditum noverat, destinare curavit. Qui cum profectus fuisset (47), condignaque sibi atque apostolicæ sedi prorsus veneratione susceptus, causam sui apocrisariatus totius Ecclesiæ auribus intimavit. Quo factum est ut mox post diem alterum factione clericorum repente in populo murmur exoriretur, non debere Ambrosianam Ecclesiam Romanis legibus subjacere, nullumque judicandi, vel disponendi jus Romano pontifici in illa sede competere. Nimis indignum, inquit, ut quæ sub progenitoribus nostris semper exstitit libera ad nostræ confusionis opprobrium nunc alteri sit, quod absit, Ecclesiæ subjecta. Postremo tumultuantium clamor attollitur, ad episcopale palatium undique convenitur; deinde tintinnabula perstrepunt, tubarum clangoribus tota civitas intonat. Intentabant, ut ita loquar, ei omnia mortem, et sibi a quibusdam suis dilectoribus et compatiendo mœrentibus, suggereretur quod nonnulli ejus sitiebant cruorem. Congregato itaque in ecclesia clero et populo, ascendit pulpitum. Quo vix tandem sedato, his verbis exorsus est:

Noverit charitas vestra, dilectissimi, non me pro Romanæ huc Ecclesiæ honore venisse, sed vestram prorsus gloriam quærere, ac vobis salutem et gratiam, quæ est in Christo Jesu, cum ejus auxilio, si permittitis, procurare. Quo enim pacto honore indiget parvuli hominis, quæ laudum præconia ex ipsius ore sortita est Salvatoris? Quæ autem provincia per omnia regna terrarum ab ejus ditione extranea reperitur, cujus arbitrio ipsum quoque coelum et ligatur et solvitur? (*Matth. xvi.*) Cæteras quippe Ecclesias cujuscunque dignitatis, sive rex, sive cujus-

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(42) *In Simoniaca quoque labe.* Simonem Magum auctorem in Novo Testamento Simonæ, ab illo dictæ, tradit B. Petrus cap. 4, opusc. 3, ad cardinales episcopos apostolicæ sedis, quo tractatu agit contra philargyriam et munerum cupiditatem.

(43) *Nicolaitarum.* Nicolaitarum facta se odisse ait Christus in S. Joannis Apocalypsi cap. 11, vers. 7; de quibus vide interpretès et Baronium ad an. 68, a num. 9. In epistola S. Ignatii Antiocheni ad Tralenses, sed a posteris interpolata, hæc leguntur: « Fugite quoque immundissimos falsi nominis Nicolaitas, amatores libidinis, malos calumniatores. » Cæterum contra Simoniacos et Nicolaitas sui temporis exstat B. Petri epist. 15 lib. v, ad capellanos Gothifredi ducis.

(44) *Totam ferme Ecclesiam.* B. Petrus opusc. 6, qui *Liber* appellatur *Gratissimus*, cap. 27, hæc scribit: « Quis enim nesciat, usque ad hujus Henrici clementissimi regis imperium præsulatumque reverendæ memoriæ Clementis papæ, istiusque beatissimi Leonis apostolici (quo nunc videlicet præsule sancta se gubernari gratulatur Ecclesia), per Occidentalia regna virus Simoniacæ hæreseos lethaliter ebullisse, ita ut quod passim fiebat licenter admissum, ultoriæ animadversioni nequaquam duceretur obnoxium, et quod fere erat omnibus consentaneum, pro regula tenebatur, tanquam legali sanctione decretum? » Se-

dit S. Leo IX ab anno 1049 ad 1056, quo obiit 19 Aprilis.

(45) *Actus Mediolani.* Actus Mediolani, de privilegio Romanæ Ecclesiæ ad Hildebrandum cardinalem, dein papam Gregorium VII, exstat opusc. 5, cujus etiam ipsa verba hic inserta sunt.

(45*) *Apostolicæ sedis suffragium requisissent.* Gesta antiqua Romanorum pontificum, a Nicolao Aragonio cardinale collecta, ista habent: « Legati Mediolanenses venerunt ad eundem pontificem Nicolaum, suppliciter exorantes, ut Mediolanensis Ecclesiæ contritionibus dignaretur misereri, et compati. Hujus rei gratia venerabilem virum Petrum Damiani Ostiensem episcopum Nicolaus papa isthuc destinavit, et vires suas in corrigendis, ac statuendis his, quæ ad Ecclesiam illam pertinebant, ei concessit. » Consule Baronium ad an. 1059, num. 44, et Sigonium de regno Italiæ, qui addit: « a Landulpho Cotta populi præfecto Ariadua clericum Romam missum fuisse. »

(46) *Nicolaus secundus.* Sedit Nicolaus II ab anno 1059 ad 1061. Hujus « legatione functum se adivisse Mediolanensem urbem, » scribit etiam B. Petrus opusc. 53, cap. 4.

(47) *Qui cum profectus fuisset.* Reliqua narrantur a B. Petro eisdem verbis, memorato ante opusc. 5.

libet conditionis homo purus instituit; et, prout voluntas erat; aut facultas, specialium prærogativarum ejus jura præfixit; Romanam autem Ecclesiam solus ille fundavit, et super petram fidei mox nascentis erexit (*Ibid.*), qui beato cœli clavigero Petro terreni simul et cœlestis imperii jura commisit. Illius ergo privilegio fungitur, illius auctoritate fulcitur. Unde non dubium quod quisquis cuilibet Ecclesie jus suum detrahit, injustitiam facit; qui autem Romanæ Ecclesie privilegium, ab ipso summo Ecclesiarum omnium capite traditum, auferre conatur, hic profecto in hæresim labitur. Fidem quippe violat qui adversus illam agit, quæ mater est fidei, et illius contumax invenitur qui eam cunctis Ecclesiis prætulisse cognoscitur. His itaque aliisque (48) quampluribus rationibus de prærogativa et primatu sedis apostolicæ redditis, populus omnino benevolus redditur, seseque exsecuturum quidquid injungere placuisset unanimiter pollicetur. Quid multis immoror? Adest clericorum per plurimum ille conventus, qui ex omni Ambrosiana parochia, quasi ad synodum, fuerat convocatus. Communiter ergo et sigillatim quisque perquiritur, et vix e tanto numero quispiam promotus ad ordines sine pretio reperitur. Hic itaque quot curis afflictus, quot sit cogitationum stimulis lædiatus quis explicet? Tam latæ siquidem diœcesis, tam nobilis urbis omnes ecclesias, ut verbis utar ipsius, sacris mysteriis quodammodo profanare, Christianæ videbatur religionis eversio. Sed et litigiosum erat indulgere paucis, cum fere omnium esset culpa communis; nec legitimum videbatur diversam in eos prodire sententiam, cum esset una omnibus causa. Hoc etiam suas augmentabat angustias. Quia nisi qualemcumque decisionis calculum causa ista susceperet, nisi cum magna hominum strage furentis populi se jurgia non sedarent. In arcto itaque positus, quia non poterat mala illius Ecclesie mera canonum auctoritate corrigere, studuit saltem perversis ejus usibus finem imponere, ac gratuito promotionis ordinem futuris temporibus providere. Exegit itaque non solum ab archiepiscopo (49), verum etiam a cunctis ejus officialibus, ad quos pertinere videbatur, inviolabilem sponsionem per monumenta litterarum (50), per sacræ manus attactum, postremo per evangelicum sacramentum, de Simoniaca labe et Nicolaitarum hæresi ex tunc et deinceps delenda, funditusque pro suis viribus fideliter extirpanda. His vero ita gestis, plurimorum sanctorum Patrum canonum auctoritas exquiritur; quibus consideratis, necessariæ discretionis moderamine visum est, ut omnes illi clerici

A accepta pœnitentia inter missarum solemnia reconciliarentur, ornamenta de manu episcopi ex auctoritate Toletani concilii recipientes. Eis itaque taliter reconciliatis, decretum est ut non mox passim omnibus redderetur officium, sed his duntaxat qui essent et litteris eruditi, et casti et morum gravitate honesti viderentur; cæteris autem sufficeret quod sanctæ Ecclesie per divinam gratiam essent rursus inserti, a qua eatenus fuerant divinæ scientiæ falce præcisi. Illi autem episcopi, quibus administrandi licentia redditur, non ex male mercata veteri ordinatione ad amissum reparantur officium, sed illa potius beati apostolorum principis efficacissima auctoritate, qua in beatum Apollinarem repente usus est, dicens: Surge, accipe Spiritum sanctum, simulque pontificatum. Hæc autem succincte perstringere curavi, ut cætera ipsius gesta, horum inspectione, possint adverti. Quo denique modo ego illius acta queam sigillatim exprimere, qui nunquam in sancta Ecclesia desistebat, quidquid pravum, quidquid insolens emergebat evertere; quidquid veropium ac religiosum advertebatur ad Christi gloriam insituere? In quibus sane operandis non parva eum facultas divinitus comitabatur, cum ipsius auctoritatis censura penderet, quid in ea admittendum, quidve agendum canonicis sanctionibus foret. Huic quidem assertioni tota Romanæ urbis attestatur Ecclesia, quæ quodam doctrinæ illius splendore illustrata ejusque auctoritate subnixa, ipsius abscessu et ab exhortationis verbo se pene obmutuisse, et irrecompensabilis auctoritatis munimine caruisse deploret. Illius nempe auctoritas omnes confutabat errores: vacillantesque confirmans ambigua stabiliebat, litigantium ora refrenans superbiorum colla premebat, mentesque humilium animans roborabat.

CAPUT XVII.

Pietas ac liberalitas in pauperes ac religiosos viros.

Circa misericordiæ quoque opera qualis, quantusque fuerit quis digne loquatur? Quis sane in elemosynarum studio propensior (51); quis in abluendis pauperum pedibus devotior? Quis in vestiendis nudis, in reficiendis egenis, in visitandis ægrotis promptior illo potuit esse unquam? Ab istiusmodi namque operibus nulla pene illi dies vacabat, ubicunque hoc fieri temporis aut loci congruentia permittebat, et dum ista ubivis locorum agere non desisteret, quid putandum, cum apud episcopium maneret? Ibi siquidem turba pauperum episcopalia limina quotidie frequentante, alii dapibus appositis reficiebantur, alii accepta stipe revertebantur; ex quibus assumptis

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(48) *His itaque aliisque, etc.* Aliæ rationes excussæ sunt in dicto opusc. 5.

(49) *Non solum ab archiepiscopo.* Wido Valvassorius erat archiepiscopus Mediolanensis, creatus, teste Hermanno Contracto in Chronico, anno 1045.

(50) *Per monumenta litterarum.* Inserta est a B. Petro opusc. 5 sponsio Widonis per modum epistolæ ad clerum et populum suæ diœcesis, cui post ip-

sum, varii e clero subscribunt, ubi et formula juramenti, testimonia sanctorum Patrum et pœnitentiæ tam ab archiepiscopo quam a clericis suscepta traditur.

(51) *In elemosynarum studio propensior.* Affectum suum ad elemosynas ostendit opusc. 9, De elemosyna ad Mainardum episcopum Urbinatem.

duodecim eorum assidue pedes lavabat. Præterea in suis conviviis, quæ semper ex more cum hospitibus communicabat, si qui egeni circumquaque per regionem lectulis decumbent, oblivisci ab eo minime poterant, dum quemlibet suorum, quem timere Deum arctius sciret, ad horum ministerium specialiter deputatum semper haberet. Hujusmodi quippe studiis assidua exercitatione persistens, talibus gratulabatur latioribus facultates Ecclesiæ thesauris inferre celestibus, quas scilicet in propriis sumptibus devotè vitabat assumere sumptibus. Aiebat enim se Dominicarum rerum constitutum fore ministrum, non dominum; dispensatorem, non possessorem. Ut autem suorum quoque clientium ad hæc fideliter exercenda devotas mentes accenderet, hujusmodi eos sermonibus satagebat commonere frequenter: Noveritis, filii, omnia ista sacra esse et peccatorum pretia; unde sumptibus cavendum ne quid horum avaritia, seu qualibet negligentia incuria Christi pauperibus subtrahatur, quibus nostra residua omnia illibata debentur. Cum nobis itaque suppetant quibus egeni et miseri valeant refoveri, diligenter exquirite, pie considerate qui vicinis in regionibus ægrotent, qui vel esurie, vel penuriæ cujuslibet angore laborent, quatenus hujusmodi pie compatiendo, necessaria ministrantes, æternæ mercedis fructum nobis vobisque communem in celestibus acquiratis. Quoniam quidem si modo in seminando fideles nobis cooperatores extiteritis, de communi procul dubio vobiscum fructu beata in retributione gaudebitis. Hujusmodi quippe monitis pius Pater suos contubernales ad misericordiæ opera instigabat. Hinc sane pensandum est, qualis in exhibendis confratrum necessariis fuisse credatur, qui tantæ benignitatis erga universos extitisse dignoscitur. Verum quid de cohærentibus sibi memorem? quandoquidem erga cunctos Dei famulos in sacræ militiæ proposito constitutos, eo dilectionis vinciebatur affectu, quo eorum amplius quam proprio gratulabatur solatio.

CAPUT XVIII.

In suum monasterium se recipit, ibique jejuniis, oratione, cæterisque corporis atque animi exercitationibus excolitur.

Porro, dum ab exterioribus istis (52), licet sanctis et Deo gratis, ad dulcia eremi secreta, tam pro refectione mentis quam pro ablutione cujuslibet contracti pulveris, redire decrevisset, nimia se inedia

A cellulæ maectabat ergastulo; quotidie, præter dies festos, jejunando, cantabro pane (53) cum hesterna aqua vescendo, suoque corpori, licet senio jam confecto ac pluribus ferreis nexibus undique constricto, a disciplinarum palmatarumque ictibus nequaquam suis vicibus indulgendo, jugique psallendi, orandi, legendi atque dictandi insistendo. Nec prætereundum, quod in eadem pellicula, qua pauperum pedes lavabat, reficiens panem comederet, et super bibleam cratem (54) nudam somni quietem caperet. Porro, cum aliquando ad capitulum fratrum accedere decrevisset, facta exhortatione, mox e sede consurgens, de suis se excessibus accusabat; pro quibus disciplinæ iudicium ex more suscipiens, geminis vapulabat utrinque verberibus. Rursumque in suum locum B regrediens, non cessabat eos suis sermonibus informare (55), modo his, modo illis, modo communiter omnibus loquens. Junioribus ergo dicebat: Scire debetis, filii, unumquemque vestrum tam fervide atque strenue sacræ hujus oportere militiæ tirocinia inchoare; tantoque se, dum corporeæ vires suppetunt, ad celsa tendendo exercere labore, quo tota series securæ vitæ, ad fortiter agendum valeat informari tanquam impressione veri sigilli. Provectoribus vero de conflictu vitiorum, de discretionis cogitationum, de compunctionis, seu contemplationis gratia mentisque puritate conquirenda quaedam subtilius disserebat. Porro, cum in ipsius sermocinationibus ejusmodi locus incideret, quo fratrum mentes ad fortiora quælibet excitari debuissent, hoc dicere solebat: Strenuus quisque divinæ militiæ prælatus in omni spiritali certamine suas debet vires agnoscere. Ignominiosum quippe valde est monacho et spiritualis militiæ professionem habere, et experiendi ignavia, quid in certamine valeat, ignorare. Et quidem quid ipse hæc loquendo moneret discipulis suis liquido insinuabat exemplis, ex quibus videlicet hæc a nobis fore commemoranda non inaniter puto. Nempe vidi illum per quadraginta dies nil, quod per ignem transit, in cibo sumpsisse, sed tantum pomis crudisque terræ nascentibus, absque omni prorsus potu, contentum fuisse; hoc quidem ipse præsens agnovi. Aliud, quod dicturus sum, majoribus meis condiscipulis referentibus, D audiavi eundem videlicet totidem aliquando diebus nullo refecisse cibo, nisi parco leguminis infusidario (56): quod tamen, si forte hujusmodi nimium

GODEFRIDI HENSCHENI NOTÆ.

(52) Porro dum ab exterioribus istis. Impetrata facultate ab Alexandro II, ut supra dictum.

(53) Cantabro pane. B. Petrus opusc. 15, cap. 14, ait quemdam cantabrici panis quadra vixisse de die; et in Vita S. Rodulphi episcopi Eugubini ait hunc esse solere, et quodcumque poterat impetrare, panem, qui vel puro hordeo fieret, vel ex cantabro potius, quod projiciendum canibus de puerorum panibus remansisset. Gononius edita illa Vita lib. v, De Vitis Patrum Occidentis ait, et cantabrum esse purgamentum farinæ, vel tritici, vel esse cibum caninum. Sunt et cantabra signa militaria apud Tertullianum in Apologetico, et Minutium Felicem, ad quem Rigaltius annotat et cantabra esse vexilla,

quæ non tantum colore militibus erant pro signo, sed et carmine seu nomine aliquo cantabant, sive significabant illis aliquid grati et jucundi. Sed quidni erant signa militaria a Cantabris Hispanis accepta? An idem de crassiore pane dicendum?

(54) Super bibleam cratem. Inter alia significat juncum et corticem: hinc biblea cratis est juncæ cratis, cujus usum describit Plinius lib. XXI, cap. 14.

(55) Sermonibus suis informare. Eminent hac de re opusc. 15, De perfectione monachorum, ubi distincta capita sunt ad adolescentes, novitios, senes, etc.

(56) Nisi parco leguminis infusidario, B. Petrus

se fatigari conspiceret, nequaquam contemnendum ducebat imbecillitati corporeæ discreta remissione aliquatenus subvenire, quo resumptis iterum viribus validior ad aliud posset redire certamen. Non utique vitio, sed virtuti potius adscribendum dicebat, si quis fessa paulo brachia idcirco remittat, ut post robustior ad fortiter agendum consurgat. Præterea mos illi erat, ut inter divina tam nocturna quam diurna officia nulli podio psallens hæreret. In Quadragesimæ quoque utriusque initio, triduo penitus abstinebat a cibo; ad quod sane licet neminem ipse quoque persuaserit, quiddam tamen ad spiritualis studii proventum quærentibus, tradendum putavit, quo suscepti jejunii ipsis posset initiis Domino commendari. Hanc profecto voluntariæ observationis normam in nonnullis monasteriis, pia devotione amplectentibus excitando instituit; quatenus præfato jejuniorum triduo totus conventus fratrum pariter in claustrum rigorem silentii conservaret; nec quispiam absque inevitabili necessitate calceamenta sibi indueret, donec communiter Psalterium diebus singulis complevisset; scoparum quoque disciplinam (57) in capitulo cuncti susciperent; in pane solum et aqua pariter abstinerent.

CAPUT XIX.

Jejunium sextæ feriæ in honorem S. crucis instituit. Quod et visionibus cælestibus comprobatur.

Sed et sextam omni tempore feriam præter Paschales, vel cæteros dies solemnes, sub eadem tamen disciplinæ quam abstinentiæ norma ob reverentiam crucis illis observandam adhibuit. Denique omnis illius adhortatio adeo, cooperante Domino, fructificasse dignoscitur, ut insigne illud quoque Casini montis cœnobium (58) tanto eam fervore sumpsisset, quod præfata omnia inter regularia mandata conscribenda statuisset. Hic porro nequaquam otiosum putamus quædam revelationum monumenta, quæ idem ipse scripsit, annumerare, quibus sanctus ille totus in hac observatione sextæ feriæ obnixè fuit solidatus. Ipsa itaque ipsius verba ponamus: In ægrotantium cella senex quidam pater erat, Leo nomine, qui jejuniis, psalmis et orationibus insistebat attentius, et licet corporeis esset viribus effectus, juvenili tamen fervidi spiritus erat vigore robustus. Hic proxima nocte, qua statuenda erat hæc censura jejunii, vidit per somnium magnum in ecclesia chorum consistentium fratrum, qui, nempe præclaris candidis vestibus luculenter induti, dulcisona satis atque melliflua melodi concentus sua-

GODEFRIDI HENSCHENI NOTÆ.

opusc. 15, de suæ congregationis institutis cap. 6, ait, multos monachos in Quadragesima solum vesci pomis, et herbarum radicibus, ac leguminibus infusis, vel etiam elixis. Hinc *infusidarium* videtur signare omne liquidi cibi generis aqua maceratum, non elixum. Quam distinctionem Vossius lib. III De vitii sermonis, cap. 16, non intellexit.

(57) *Scoparum quoque disciplinam.* B. Petrus pro defuncto aliquo fratre septem disciplinas cum milienis scoparum icibus accipiendas, præscribit opusc. 14 et 15, cap. 12. Modum inferendæ disci-

plinae indicat lib. VI, epist. 54, ad suæ Congregationis eremitas.
 A vitate cantabant illud, scilicet Alleluia, quod dicitur: *Dulce lignum, dulces clavos*, etc. Videbat etiam, quod per omnes refectorii mensas panes erant appositum, et specie nitidi, nectarei gustus sapore melliti. Inter fratres etiam undique discumbentes erat vir, si rite teneo, valde præclarus et insigni decore conspicuus; qui requisitus unde tales advenissent panes, quibus videlicet similes eatenus non vidisset? Illi sunt, inquit, panes, quibus filii Israel, manna percipientes e cælo, aliti sunt in deserto (*Exod. xvi*). Hic quoque vir tulit mensam abbatis, quæ occidentem versus fuerat constituta, et ad orientalem posuit refectorii plagam; ubi videlicet imago crucifixi Domini fuerat in pariete per picturam expressa. Perpende ergo mysterium, et mysticæ revelationis intellige sacramentum. Quid est enim quod laudes crucis chorus ille psallentium melodis vocibus concrepabat, nisi quia futurum erat, ut dum in honorem crucis solemne jejunium instituerant, quam dulces ei laudum modulos suaviter personarent? Hymnum quippe in beatæ crucis honore decantat, qui ea videlicet die qua Christus in cruce suspensus est, jejunium celebrat. Et quid est quod melliti videbantur panes in mensa, nisi ut nimirum dulcia spiritus alimenta comederent, dum per amaritudinem carnis dulces Deo laudum modulos resonarent? Tanto quippe dulcior gustus exoritur in palato cordis, quanto major amaritudo districtiōnis perturbat lasciviam carnis. Quid est etiam mensam abbatis sub crucifixi Redemptoris pedibus ponere, nisi per jejunium sextæ feriæ, quæ dies crucis est, totum refectorium salutiferæ crucis signaculo dedicare? Et quid est sub crucifixi Domini pedibus residere, nisi post ejus vestigia tendere; et per eum, quo nos præcessit, tramitem jugiter ambulare?

Verum ad hoc arctius commendandum, et illud aptissime contigit ut sanctus quidam alius frater, Petrus nomine, dum id constitueretur, abesset. Qui, postea quinta quadam feria regressus, eadem nocte per somnium vidit quod dominus Petrus illum ad prandium convocaret secumque ipse conviva discumberet. Sequenti vero die in capitulum veniens cum cæteris fratribus disciplinam novi ritus accepit, et sic lætus, et alacer factus, exsultavit in Spiritu sancto, dicens: Ecce, Deo gratias, prandium, ad quod me dominus Petrus Damianus vocaverat. Nec immerito sane nostræ carnis afflictio mensa, vel refectio dicitur, quoniam, unde nostrum per continentiam corpus atteritur, inde spiritus supernæ gratiæ pin-

plinae indicat lib. VI, epist. 54, ad suæ Congregationis eremitas.

(58) *Ut insigne illud quoque Casini montis cœnobium.* Præerat Cassinensibus Desiderius, creatus anno 1058. Huic admodum familiaris fuit B. Petrus, cujus ad eum existant plures epistolæ et opuscula. Ast hæc supra ex Leone Marsicano confirmavimus, qui anno quinto abbatis Desiderii hunc ejus ad Cassinenses adventum contigisse scribit; ergo anno Christi 1052 aut 1063.

guedine sagittatur. Cunctis itaque hujuscemodi revelationibus plane noscentibus, ea illis cœlitus tradita, quæ per os beatissimi viri noviter sibi fuerant promulgata, non solum ad ipsorum observantiam ferventius succensi sunt, verum etiam eum insuper rogaverunt ut, si quid deesse apud eos adhuc videretur, injungeret; si quid superfluum, tolleret; quod vero corrigendum foret, cunctis applaudentibus, emendaret. Unde factum est inter cœtera ut projicerent copulas quibus quasi quibusdam pileis capita contegebant, quo de cœtero solis capitibus honesto essent monachorum more contenti. Statuerunt quoque ut de peregrinis involucris ultra jam grandioris pretii vestimenta non emerent, sed ex rusticorum textrinis vilia potius ac vernacula compararent.

CAPUT XX.

Pueros quosdam a dæmonibus vexatos in monte Casino, ubi basilicæ S. Benedicti ædificandæ operam dabant, liberat.

Ipsam vero præfatum cœnobium Casinense dum aliquando idem dominus Petrus ex more visitasset (59), cum esset ibi, beatissimi Benedicti basilica fundabatur (60); quæ auro ac lapidibus modo adornata perspicue cernitur. Aliquantos ibi reperit pueros, qui pro vectandis lapidibus venerant, arreptos dæmoniis acriter vexari; quorum licet medicis artibus, tantum ab ipsis dæmoniis virium ferebatur ut a binis, vel ternis robustissimis viris singuli comprehensi, vix aliquatenus possent arctari. Cum autem die quadam dominum Petrum ad opus illud intuendum contigisset exire, Desiderius, venerabilis ejusdem cœnobii Casinensis abbas, ipsum, ut consueverat, ex nomine jucunde compellans, ait: Domine Petre, cur istos nostros non curas operarios? Cui ille: Habent hic, inquit, sanctissimi Benedicti præsentiam, qui eis, si velit, valet salutis conferre medelam. Ego enim quid sum? Existimavit tamen abbas ex eis aliquos ad ipsius fore hospitium dirigendos, quatenus illorum vexationem conspiciens, attentius pro eis misertus oraret. Quod quidem ille omnino prohibuit, non sane inhumanitatis duritia, sed observandæ, quod magis censendum, humilitatis custodia. Verumtamen dum tunc contigisset eum viginti fere diebus ibidem propter fratrum charitatem mansisse, eodemque spatio dicrum, energūmenos illos omnes plene curatos fuisse; quis illud fideliter non credat, quod cœnobitæ illi tunc

A temporis asseverantes aiebant eum videlicet pro ipsis latenter orasse, sicque eis salutem a Domino impetrasse? At quia nobis difficile, imo impossibile est illius gesta cuncta narrare, opportunum dicimus jam ad extrema stylum dirigere, et qualiter suum cursum compleverit atque hinc ad superna migraverit, Domino opitulante, depromere.

CAPUT XXI.

Urbem Ravennam Rom. pontificis legatus a censuris, archiepiscopi vitio obstrictam, absolvit.

Dum pius igitur Christi sacerdos hujuscemodi lucrandarum animarum studiis inhianter inhæreret vitæque præsentis labor extremæ jam pene lineæ moram teneret, jussu Alexandri II (61) Romani pontificis, Ravennam, patriam suam, proficisci præcipitur, rem valde necessariam salutis totius urbis, cleri, ac populi peracturus. Erat quippe tunc temporis defunctus ejusdem urbis archiepiscopus (62), qui pro sua prætervia, sententia Romanæ synodi olim fuerat communione privatus; cui tamen cum nimia temeritate nequaquam ob illatam sibi sententiam (63) tremefactus, ab archiepiscopali temperaret officio, consentaneum sibi populum sua contagione misere scedavit, totamque ecclesiam illicitis ausibus profanavit. Tandem vero de medio, profanatore sublato, præfatus apostolicus tam numerosi populi exitiale contagium fraternis visceribus miseratus, tantum patrem, qui auctoritate apostolica eundem reconciliando absolveret, illo delegare decrevit, neminem scilicet ad hoc opus gerendum digniorem vel aptiorem existimans, eo quod is non modica existeret auctoritate subnixus, ac per regenerationis gratiam ejusdem esset Ecclesiæ filius, ipsiusque etiam hortatu (64), idem sæpenumero ad hanc clementiam provocatus. Quam utique legationem ille, licet jam ætate confectus, ut strenuus filius materni beneficiis non ingratus optato suscepit. Nam gratulabatur se tandem reperisse aliquid, quod ob sui debitum obsequii, piæ posset persolvere matri. Quo cum, Domino suffragante, prospero pervenisset itinere, in manu civium susceptus ingenti cum lætitia, sui causam patefecit accessus, super quo cives illi immodice jucundati, immensas Deo, qui eos respexerat, Christique vicario, qui hunc talem et tantum virum ad se direxerat, gratias referentes, prævaricationis suæ poenitentiam humiliter egerunt: unde et reatus veniam, quam suppliciter postula-

GODEFRIDI HENSCHENI NOTÆ.

(59) *Domnus Petrus ex more visitasset.* Fuit ea visitatio a præcedenti diversa, uti ex sequentibus constat.

(60) *B. Benedicti basilica fundabatur.* Cœpta est extrui ea basilica anno 1066, dedicata ab Alexandro II papa anno 1071; cui solemnitati interfuerunt archiepiscopi 10, episcopi 14, principes, duces, abbates aliique quamplurimi. Legi de ea possunt Leo Ostiensis lib. III Chronic. Casinens., cap. 26, 27, 28, et alii rerum Casinensium scriptores.

(61) *Jussu Alexandri II.* Alexander II cedit ab anno 1061 ad 1073 cui B. Petrus præter epistolas et opuscula missa, Vitas SS. Rodulphi episcopi Eugubini

et Dominici Loricati inscripsit, et sub quo, ut hinc patet, obiit.

(62) *Ejusdem urbis archiepiscopus.* Henricus anno 1070, Kalendis Januarii defunctus.

(63) *Ob illatam sibi sententiam, etc.* Ab Alexandro papa eum excommunicatum fuisse supra diximus.

(64) *Ipsiusque etiam hortatu.* B. Petrus epist. 14, lib. I, ad Alexandrum II, uti ante relatam. Hinc liquet omnia hæc perperam ad Gregorium VII, Alexandri successorem, transferri a Fortunio et Rubeo, quasi ad Wibertum archiepiscopum successorem Henrici missus fuisset.

bant, atque absolutionem ex apostolicæ auctoritatis munere gratulabundi percipere meruere. Absoluto itaque ab excommunicationis illius vinculo, cunctæque Ecclesiæ dono gratiæ maternæ concessa, tota urbe immanis effecta est exsultatio.

CAPUT XXII.

Faventia sanctissime moritur, et in templo B. virginis summo cum honore tumulatur.

Istis vero aliisque nonnullis negotiis, quæ tantum virum gerere decebat, patris, iter suæ legationis egressus urbe pergere cœpit (65). Cumque prima mansione Faventiam tenuisset, apud venerabile monasterium quoddam B. Mariæ Dei genitricis, quod foris portam (66) nuncupatur, decenter susceptus, mox febre correptus decubuit. Qua nimirum in dies invalescente, circa medium octavæ noctis silentium, quæ cathedræ B. Petri apostoli anniversariæ diei celebritatem ducebat, exitus sui horam appropinquare cognoscens, extemplo, nobis lectulo circumstantibus, nocturnum, seu matutinale officium totum peragere jussit, volens utique prius solemnitati apostolicæ vota persolvere, ac sic demum securus abire. Tota ergo peracta synaxi, sanctum post modicum Domino spiritum (67) corporeis reddidit nexibus absolutum, ut ea videlicet die qua præsens meruit Ecclesia in pastorali Petrum sede locare, eadem Petri discipulum cœlestis curia in beata susciperet sede. Cùm ergo ipsius transitus illico nuntiatus in urbe fuisset, ab illis videlicet, qui circa eandem domum excubabant, ne vel corpus exanime a suis monachis, qui de vicino ipsius monasterio (68) advenerant, furto asportari potuisset, tota civitas repente ad ejus exsequias, ingenti concursu, læta properavit. Quorum multitudine dum ecclesia, qua locatus fuerat, subito referta fuisset, et qui pio funeri prius accedere unanimiter gestirent, undarum more, retrorsum se invicem repellebant; tantoque tardior cuique accessus patebat, quanto celerius pervenire tumultuando satagebat. Quicumque autem ipsum accedere ejusque loculum merebantur attingere, pia gratulabantur oscula, illatis muneribus, ejus pedibus, seu linteaminibus ipsis insigere. Porro mausoleum interea officiosissime præparatur. Ab alia siquidem basilica quadam, eminens sita, immane labrum lapideum, nitido candore decorum, mira facilitate quantocius, non absque ipsorum quoque deferentium admiratione, ac si levissima materies quælibet advehitur; atque in ipsa beatæ Dei genitricis basilica, a

fronte chori, juxta gradus videlicet quibus ad altare ascenditur, decenter componitur: ibique sacerdotis Christi venerabile corpus summa cum exsultatione cunctorum reverenter reconditur, omnibus in psalmis, et hymnis voces in excelsum tollentibus, dignaque Deo gratiarum præconia totis viribus exhibentibus, ejus munere, tanto se ditatos fore beneficio gratulabantur. Ipsi gloria, laus, virtus, honor, et decus atque imperium sit nunc, et semper et omne per ævum. Amen.

CAPUT XXIII.

B. Pet. Dam. per visum abbatem ingratiitudinis arguit, eumque gutturis tumore castigat et sanat.

Anno millesimo (69) octogesimo incarnationis Domini, mense Augusto, indictione quarta (70), post decessum supradicti domni Petri Damiani (71), erat quidam monachus, qui abbas olim exstitit venerabilis monasterii S. Gregorii (72) in Ariminensi territorio constituti. Hic namque vidit dominum Petrum inter multitudinem candidatorum episcoporum infatigatum, sedentem, et tenentem pastoralem virgam in manu atque docentem eos ea quæ ad Deum pertinent. Cumque eum idem abbas summisso vultu salutasset, ait dominus Petrus ad cæteros coepiscopos: Iste monachus, quem ego valde dilexi: sed postquam a me recessit, nunquam ad me rediit; et non solum ille, sed et alii plures, quos ego educavi et nutrivimus, ingrati exstiterunt beneficio. Deinde ait ad illum: Cur, inquit, non ad me in locum, quo eram, venisti? At ille dixit: O mi domine, ex quo a nobis recessisti, locum, in quo habites, nescimus; quomodo igitur ad te venire potui? Tunc dixit ei dominus Petrus: O hebes, an nescis quod in camera S. Mariæ virginis habito, et in illius sacrario demoror? Nam in ejus domo habito, et illius camerarium esse me profiteor. Quem postquam vidit, statim somno est excitatus. Deinde post paululum, rursum obdormiens, vidit eundem dominum Petrum talia sibi verba dicentem (nam ita sibi videbatur, quasi ante plures dies hæc eadem ab eo verba audisset): Nonne, inquit, dixi tibi ut ad me venires? et quare non venisti? At ille tanquam mutus cœpit stare. Mox dominus Petrus, quasi cum ira, pupugit eum subtus sinistram auriculam de summitate virgæ, quam manum gestabat; quo ictu ita se sensit esse perturbatam, ac si lancea, vel terribili vertice terebratus fuisset. Denique maxilla illius tota cum gutture ita intumuit, ut perire de ejus vita desperaretur. Tunc itaque ante altare illius ecclesiæ prostratus, ac toto corde ad Deum

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(65) *Egressus Urbe pergere cœpit.* Romam redibat, ita Fortunius.

(66) *Quod foris portam nuncupatur.* Juxta Faventinæ urbis moenia collocat B. Petrus opusc. 6, cap. 18. Monasterium hoc nunc intra urbem receptum esse tradunt Fortunius et Rubeus.

(67) *Domino spiritum.* Anno 1072, ut supra probatum.

(68) *De vicino ipsius monasterio.* Gamonio vel Accreta, de quibus supra actum. Pro horum alterutro videtur hoc S. Mariæ monasterium accipere Wion, dùm l. 11. Ligni Vitæ, c. 9, exstructum a B. Petro ait.

(69) *Anno millesimo.* etc. Sequentia adjecta videntur Vitæ, et, ut vidimus, solita verborum phrasi conclusa.

(70) *Indictione quarta.* Imo erat indictio III, quam annuque Christi nusquam adhibuit Joannes auctor Vitæ.

(71) *Post decessum supradicti domni Petri Damiani.* Videtur desse anno nono.

(72) *Monasterii S. Gregorii.* Est pagus S. Gregorii prope Murcianum monasterium a B. Petro exstructum.

conversus, cum magno gemitu dixit: Domine, Deus omnipotens, qui cœlum et terram et cuncta quæ in eis sunt condidisti, si tibi servitus domni mei Petri, ut credimus, complacuit, libera me per ejus merita ab instanti quem patior dolore. Dixit hæc, et cœpit stare. Et ecce, non post longum tempus, ab eo omnis tumor et dolor ita aufugit, ac si aliquis veniens manu ipsum vulnus ab ejus maxilla vel gutture auferret. Qui statim cœpit glorificare Deum, ac famulum ejus Petrum Damianum, qui eum castigare primo, ac deinde sanare dignatus est. Postera denique die surgens bene castigatus ex verberibus, Faventiam perrexit, et veniens ante altare S. Mariæ foris portam, ubi corpus domini Petri reconditum fuerat, prostratus

ac perfusus lacrymis facie adoravit et laudavit ac benedixit Deum super judicia justitiæ suæ. Dehinc foris egressus ad fratres suos cœpit narrare præposito ac cæteris fratribus omnia quæ sibi contigerant. Qui audientes laudaverunt ac benedixerunt Deum, qui talia per servum suum ostendere dignatus est mirabilia. Denique præpositus cum prædicto abbate Ugano (73), qui ita vocabatur, ac fratribus, ingressus ecclesiam sanctæ Dei genitricis, pulsaverunt omnia signa et posuerunt ceroptata (74) cum luminaribus ante arcam ipsius sancti Petri Damiani, et celebrantes missas, obtulerunt solemnes hostias Deo in odorem suavitatis pro animæ ejus absolute (75): Amen.

GODEFRIDI HENSCHENII NOTÆ.

(73) Cum prædicto abbate Ugano. Urbanum vocat Fortunius.

(74) Posuerunt ceroptata. Ceroptata, faces ex cera

confectæ.

(75) Pro animæ ejus absolute. An abbatis Ugani, quem B. Petrus culpaverat?

BEATI PETRI DAMIANI

VITA ALIA.

PER JOANNEM ANTONIUM FLAMINIUM FOROCORNELIENSEM.

Ex ms. autographo apud Faventinos.

Magna soleo voluptate affici, viri Faventini, quoties repeto quam grata et quam jucunda vobis obtingat opera, quam in describendis, qui a vobis religiosissime coluntur, præstare cœpi, tanta quidem animi alacritate, quanta non facile præstari a quam vestri amantissimo queat. Hoc autem animadverti in descripta nuper a me B. Terentii confessoris, qui mihi primus oblatus est, ac B. Sabini episcopi, et martyris vita. Quare cum a vobis duorum, qui adhuc restabant, sanctorum similem a me operam exspectari audirem, putavi me debere eodem studio expectationi vestræ, ac desiderio respondere. Igitur beati Petri Damiani, et S. Emiliani, quos episcopale fastigium cum sanctitate illustres fecit, duobus, quos dixi, prioribus adjeci: ut spectatum jam, ni fallor, amorem erga vos meum, et voluntatem, vobis omnia, quæ præstari a me possint, gratificandi, manifestioribus quotidie indicibus experiamini. Valet.

Initia vitæ viri clarissimi, atque sanctissimi Petri Damiani magnam unicuique admirationem afferre possunt: quæ adeo quidem humilia fuere, ac difficilia, ut non nisi divinitu factum intelligant, qui ea norunt, ut in talem ac tantum virum, qui et eloquentia, et sanctitate vitæ Dei Ecclesiam illustraret, evadere potuerit. Vix nim illum enixa in lucem erat mater, quando numerosæ proles pertæsa, novercali odio

infantem persequi cœpit. Nam cum post multos filios, hunc quoque peperisset, exclamavit cum indignatione ex majoribus natu filiis unus: Et quomodo tot hæredes capiet una hæc domus? inde cœpit infenso animo puerum mater alere, ut ægre admodum lac illi præberet. Ita quidem fame et algore peribat paulatim infans; sed omnipotens Deus, qui illum ad ornamentum Ecclesiæ suæ nasci voluerat, non est passus diutius sic omni ope destitui. Excitavit enim spiritum feminae cujusdam, quæ ad eam accessit, et illius sævitiam acriter accusavit, dicens: Leæna et tigris suos cum admirabili cura et amore catulos enutriunt; et tu proprium filium ad imaginem Dei procreatum, hebetatis maternæ pietatis visceribus, tam crudeliter tractas? Nescis fieri posse, ut puer iste illustrem aliquando inter suos locum obtineat. Mota est occasione tali mater, ac erubuit; et tanquam ex alto excitata somno, resipiscere et maternam exhibere diligentiam infanti cœpit. At ille, qui tam male paulo ante acceptus, obriguerat, et potius pueri umbra quam puer videri poterat, vires ac formam brevi recepit; sed inchoatum in lactentem odium, in pueritiam quoque illius excitatum est. Nam, defunctis parentibus, unus ex fratribus qui natu erat maximus, cum uxore sua miris exagitare illum modis aggressi sunt: et velut in abjectum mancipium, execrabilem contemptum, et sævitiam